SCHIȚE
ISTORICE ȘI CULTURALE

DEPRE

TERITORIUL FOSTULUĬ REGIMENT CES. REG. GRĂNICERESC
NR. 13. ROMÂN BĂNĂȚEAN

DIN

CEĬ 6 ANĬ DIN URMĂ AĬ EXISTINȚEĬ LUĬ

(1866—1872)

DE

IOAN BARTOLOMEĬU

CARANSEBEȘ 1892

ÎN EDIȚIUNEA AUTORULUĬ

SCHIȚE
ISTORICE ȘI CULTURALE

DEPRE

TERITORIUL FOSTULUĬ REGIMENT CES. REG. GRĂNICERESC NR. 13. ROMÂN BĂNĂTEAN

DIN

CEĬ 6 ANĬ DIN URMĂ AĬ EXISTINȚEĬ LUĬ

(1866—1872)

DE

IOAN BARTOLOMEĬU

CARANSEBEȘ 1892

ÎN EDIȚIUNEA AUTORULUĬ

TIPARIUL TIPOGRAFIEĬ DIECESANE.

Aducerĭ aminte din anul 1866.

Cât voĭ trăí, nu voĭ uita cele ce am vĕzut şi petrecut în luna luĭ Maĭu 1866. M'am încercat adeseorĭ ale descrie, dar descrierea nu m'a satisfăcut, căcĭ nu mĭ-a succes a fixa fidel măreaţa scenerie, ce am vĕzut, și impresiunile, de carĭ erau pline capul şi inima mea. Nicĭ de astă dată nu aş fi cutezat a publica aceste reflexiunĭ, dacă nu m'ar fi încurajat la aceasta aceĭ amicĭ, cariĭ mĭ-au rĕmas credincioşĭ între toate împrejurările vieţeĭ mele.

Este vorba de părăsirea vetrelor părintescĭ şi de eşire pentru apărarea întregităţiĭ monarchieĭ austro-ungare a feciorilor harnicĭ de resbel, a combatanţilor regimentuluĭ mărginaș cu numĕrul 13 bănăţean român în anul 1866.

Adevĕratele motive ale rĕsboiuluĭ din acest an dintre Austria de o parte, apoĭ dintre Prusia și Italia dĕ altă parte pe scurt sunt tendinţele ambelor state, de a sĕ forma şi organisa în state naţionale unitare. Ambelor state Austria le sta în cale, le împedeca la tot paşul întru ajungerea acestuĭ vis de aur secular al lor. Ce era maĭ natural decĭ, ca Prusia sĕ încerce a scoate pe Austria din Germania, eară Italia sĕ caute a espulsa pe Austria din Veneţia, căcĭ dela anul 1859 încoace numaĭ aceasta provincie a Italieĭ, — despre care sĕ

zicea maĭ nainte, că este numaĭ un concept geografic — rĕmăsese încă sub dominaţiunea austriacă. Ambele state încheiasĕră între sine o alianţă strênsă şi parola lor era: *sĕ lovească pe Austria în inimă* (Stoss ins Herz), ceiace înseamnă, că monarchia austro-ungară avea sĕ fie împărţită după un plan premeditat şi statorit maĭ dinainte.

Aş eşí din cadrul acesteĭ descrierĭ, încercând a face critica pregătirilor insuficiente ale Austrieĭ pentru acest resbel. Amintesc numaĭ ilusiunile şi sinamăgirile generalilor armateĭ noastre convocaţĭ la Viena la un consiliu de resbel sub preşedinţa Domnitoriuluĭ. Generaliĭ noştrĭ şi între eĭ cu deosebire comandantele provincieĭ Veneţia, Generalul de artilerie *Benedek*, declărară, că armata noastră este în stare, sĕ se apuce de bătae cu succes atât cu prusieniĭ, cât şi cu italieniĭ tot în acelaş timp.

În urma acestuĭ consiliu mare de resbel sĕ decretă mobilisarea întregeĭ armate a imperiuluĭ austro-ungar, prin urmare şi a regimentelor de grănicerĭ şi între acestea şi a aceluĭ românesc Nr. 13 din aşa numitul *Bănat timişan* cu sediul statuluĭ major în *Caransebeş*.

Era una din cele maĭ frumoase şi maĭ încântătoare zile ale luneĭ luĭ Maĭu, atât de mult sĕrbătorite de poeţĭ, când după organisaţiunea militară de atuncĭ cele *22 companiĭ campestre* ale acestuĭ regiment sĕ concentraseră în locul lor pretorial în Caransebeş.

Aceste 22 companiĭ, — împărţite în 4 batalioane şi anume batalionul I., II. şi III. de câte 6 companiĭ, eară batalionul al IV. de 4 compăniĭ, — compania din circiter 215 feciorĭ, — curênd fuseră aprovisionate cu toate requisitele pentru de a întra în bătaie. Erau între acestĭ 4700 de ostaşĭ figurĭ atletice şi staturĭ erculice. Amintesc acĭ pe sergintele si purtătoriul de drapel Nicolae Talpeş din Corneareva, apoĭ pe Petru Sadovan din Cornea cu nisce staturĭ înalte svelte, ce treceau peste capetele tuturor celorlalţĭ ostaşĭ, în fine pe urieşul George Balacĭu tot din Corneareva, căruia trebuì sĕ-i se facă separat îmbrăcăminte şi sĕ-i se asigneze menagĭu duplu.

Nu cred, sĕ fie fost oarecând maĭ împoporat Caransebeşul, ca în 6 Maĭu 1866, ziua concentrăreĭ celor 4 batalioane ale regimentuluĭ.

Ostaşĭ veteranĭ, între carĭ uniĭ — dar deja puţinĭ — vĕzuseră chiar şi Parisul în resboaiele cu Napoleon cel mare; alţiĭ, carĭ participaseră la toate expediţiile de resbel, ce le a întreprins Austria în timpiĭ din urmă, gărboviţĭ de bĕtrâneţe şi prin urmare eşiţĭ din şirul combatanţilor, alergaseră şi eĭ la Caransebeş sĕ-şĭ ia acĭ adio dela nepoţiĭ şi strănepoţiĭ lor. Eĭ sciau, câte miĭ de primejdiĭ au sĕ întîmpine ostaşiĭ în resboĭu. Cu toate acestea eĭ cu fruntea senină şi cu faţa voioasă îşĭ lua „*rĕmas bun*“ dela iubiţiĭ lor. Şi au făcut bine, că au venit, că cine pe lume ar fi fost în stare a mălcomì şi mân-

găia pe soţiile, copiiĭ şi copilele apoĭ pe miresele celor ce îşĭ părăseau acum vetrele părintescĭ. Ele veniseră pe diferite cărărĭ laterale maĭ scurte la Caransebeş îmbrăcate toate în vesmintele cele maĭ sĕrbătorescĭ poate pentru ultimul sărutat. Veteraniĭ sîngurĭ eĭ numaĭ sciau şi puteau mângăia pe ceĭ rĕmaşĭ acasă cu cuvintele: *„și noĭ am fost prin resboaie mulțĭ anĭ, am umblat prin multe țĕrĭ, am vĕzut țară franzuzasca, am încrucișat Italia, și eată-ne, că ne-am întors acasă întregĭ și sănătoșĭ.“* Alţiĭ earăşĭ istoriseau, că în anul 1849 au fost împresuraţĭ şi părăsiţĭ de toată lumea în cetăţile fortificate *Timişioara* şi *Alba Iulia* aproape 6 lunĭ şi n'au perit. „Ştergeţi-vĕ lacrimile „de pe obraz. Înălţatul nostru împĕrat, carele ne ocro„tesce, ne a poruncit, trebue sĕ ascultăm de porunca „luĭ. Lăsaţĭ la o parte duioşia şi întristarea, fiţĭ ve„selĭ şi vesele. Dumnezeu bunul nu părăsesce pe „ceice cred în el; el va fi şi cu noĭ şi cu eĭ.“

Astfel de scene sĕ petreceau pe toate stradele Caransebeşuluĭ după concentrare până au plecat toate 4 batalioanele.

A doaua zi după sosire (7 Maĭu n.) batalionul I şi II s'au pregătit spre a trece în revistă, eară ostaşiĭ batalionuluĭ III şi IV fură îmbrăcaţĭ şi adjustaţĭ cu armamentele necesariĭ.

A treia zi generalul de brigadă Br. Benko de Boinik, carele funcţionase ca comisarĭu imperial la întronisaţiunea primuluĭ episcop român al Caransebeşuluĭ în anul precedent 1865, luă rivista asupra

batalionuluĭ I. şi II. şi batalionul I sub comanda majoruluĭ Vincenţĭu Basarabicĭu plecă în 9 Maĭu dimineaţa la 4 oare către Timisioara, petrecut de mulţime mare de popor pănă la „*Podul de fer.*„

Batalionul I. şi II. aveau drapele lor încă din timpul, când regimentele mărginaşe erau împărţite numaĭ în 2 batalioane. Batalionul I avea pe cordela de mătase a drapeluluĭ sĕu inscripţiunea cusută în fire de aur: **Aluĭ Romul vitejie între voĭ Românĭ sĕ fie.** Eară pe cordela batalionuluĭ a II-lea era cusută devisa tot în limba română cu litere cirilice: **Avere și sânge pentru împĕratul nostru.** Batalionul al III. şi IV-lea formate ulterior în urma noueĭ organisărĭ nu aveau drapelele lor propriĭ. Acestea fuseră procurate cu urginţă dela Viena şi pentru sânţirea lor, defigênduse ziua de 9 Maĭu la 9 oare antemeridiane, fu recercat Episcopul diecesеĭ Caransebeşuluĭ Ioan Popasu, aĭ căruia credincioşĭ aproape eschisiv (96 $^{0}/_{0}$) erau ostașiĭ acestuĭ regiment.

Spre acest scop sĕ pregătise o estradă — înfrumseţată cu cuvoară și cu tot soiul de florĭ ale primăvereĭ — pe locul atuncĭ deschis din naintea casarmeĭ, unde se află astăzĭ parcul orășĕnesc în Caransebeş. Acĭ erau înșirate în formă cvadrată cele 3 batalioane, comandate de colonelul *Eugen de Villecz.* La 8$^{3}/_{4}$ oare veniră preoţiĭ şi clericiĭ, cu litia conduşĭ de profesorul de teologie de atuncĭ *George Pestean* și de protopresbiterul locului *Nicolae An-*

dreevicĭ, îmbrăcaţĭ toţĭ în ornate noauĕ bisericescĭ cu cerimea (baldachinul) la reşedinţa episcopească (atuncĭ încă în casa d-luĭ Alexandru Stancoviciu) şi după ritualul prescris înbrăcând pe episcop în mantie cu omoforul şi mitra pe cap şi pastoralul în mână, procesiunea urmată de nenumerat popor, tinerĭ şi bătrînĭ, cântând imnurĭ bisericescĭ, înăintă la locul destinat pentru sânţirea drapelelor.

Pe estradă la trapezul cu faţa cătră rĕsăritul soareluĭ pregătit pentru anterioara sânţire a apeĭ şi pe care erau aşezate materialul celor doauĕ drapele de sânţit, episcopul în ornatul sĕu strălucitoriu cu pletele păruluĭ şi barba arginție în mijlocul celor doĭ asistenţĭ, profesorul *G. Peştean* şi protopresbiterul *N. Andreeviciu* ambiĭ cu pĕrul capuluĭ şi al barbeĭ negru ca peana corbuluĭ, sĕvîrşi sânţirea drapelelor după ceremonialul tradus din limba veche slaveană de profesorul de teologie susnumit şi adjustat de însuşĭ episcopul după recerinţele de astăzĭ. După tropariul : „*Mântueșce Doamne poporul tĕu*“, sub care sĕ deteră cele 3 salve, sĕ stropiră pânza, cotorul şi cuiele drapelelor, cu apă sânțită, urmă rugăciunea specială a sânţireĭ şi după aceia baterea cuielor cu câte o devisă. Episcopul batu treĭ cuie în veneraţiunea sânteĭ treimĭ, generalul de brigadă Benko *în numĕle Majestăţiĭ Sale supremuluĭ domn al oştireĭ* şi aşa maĭ departe toţĭ oficiriĭ disponibilĭ bătură cuie cu câte o devisă. Arborată fiind pânza de cotor, episcopul predă drapelele generaluluĭ

de brigadă, eară acesta colonelului și cel din urmă sub sunetul dobelor și a imnului împĕrătesc intonat de capela militară eșind înainte purtătorii de drapele designați de mainainte, colonelul le predă cu o scurtă, dar marcantă agrăire fiecăruia batalion.

După terminarea predărei episcopul ţinu către regiment cu voace înaltă, sonoră, acompaniată de geste, la care sĕ pricepea de minune, una dintre cele mai memorabile și însuflețitoare cuvêntări de ale sale. În această cuvêntare, compusă în termini populari și în formă simplă, încât se o poată pricepe tot ostașul, oratorul espune înalta chemare și grelele datorințe ale ostașului catră tron și patrie și i-i provoacă la acurata împlinire a acestor datorințe, arată mai departe însĕmnătatea drapelului ca simbolul *unității* și al *solidarității*: *sĕ se lupte, sĕ-și verse sângele in cas de lipsă unul pentru toți și toți pentru unul.* Înaintașii ostașilor acestui regiment, moșii și strămoșii lor, ei s'au luptat cu bravură în rĕsboiele cu Turcii, ei ș'au vărsat sângele un secul întreg pe câmpiile de rĕsboiu din Italia, Franția și Germania. Drapelele primelor doue batalione lucesc ca aurul, ca lumina soarelui; nici cea mai mică pată de lașitate ori necredință către tron, patrie și comandanții lor nu le-a înnegrit. Oratorul nu sĕ îndoesce, că nepoții și strănepoții acestor bravi ostași sĕ vor arăta întru toate demni de înaintașii lor și termină cuvêntarea sa îndreptându-și ochii către ceriu cu o rugăciune cam de înțelesul următoriu:

„Eară Tu Dzeule, domnul oştirilor, carele şi „astăzĭ la despărţîrea noastră ne aĭ arătat bună-„voinţa Ta, dăruindu-ne această zi frumoasă şi veselă, „binecuvêntă pe ostaşiĭ Tĕĭ; condu-ĭ, poartă-ĭ cu a „Ta înţelepciune şi îngrijire părintească întru împlinirea „grelelor lor datorinţe; fă ca unul sĕ bată zece, eară „zece o sută; îndură-te, că eĭ acoperiţĭ de glorie sĕ se „întoarcă întregĭ şi sănătoşiĭ la vetrele lor strămoşeşcĭ „la mamele, soţiie, surorile, copiĭ, şi ceilalţĭ iubiţĭ „aĭ lor: că Tu eştĭ Dzeul îndurărilor, a Ta este împĕ-„răţia, mărirea şi puterea acum şi totdeauna! Amin.“

La rugăciunea din urmă pronunţată cu o voace doioasă şi vibrătoare uniĭ din mulţimea poporuluĭ, ce steteau îndărătul trupeĭ, începură a suspina şi a îngenunchea, asemenea şi uniĭ ostaşĭ bătrânĭ din batalionul al IV. în aripa estremă î-şĭ plecaseră şi eĭ capul şi genunchiĭ emoţionaţĭ de cuvintele rugăciuneĭ. Colonelul comandante Eugen de Villecz pricepu momentan situaţiunea şi comandă îndată: „*inghenunchiaţĭ la rugăciune.* Episcopul fu astfel constrins a repeţi rar rugăciunea sa.

Batalioanele III. şi IV. după sânţirea drapelelor trecură în revistă specială înaintea generaluluĭ lor de brigadă şi fură declarate de gată de mânecare

Tot în aceiaşĭ zi episcopul întruni la masă pe toţĭ oficiriĭ disponibilĭ de servіţ activĭ aĭ celor 3 batalioane. Primul toast îl ţinu de sine sĕ înţelege episcopul pentru supremul domn al oştireĭ. În respun-

sul la acest toast generalul de brigadă *Benko de Boinik* făcu o descoperire, ce a pus în uimire pe toţĭ ceĭ presenţĭ.

Generalul Br. Benko de Boinik mulţămind episcopuluĭ pentru osteneala pusă întru sânţirea drapelelor continuă cam în modul următorĭu: „Pentru „mine ziua de astăzĭ va rĕmânea neuitată în toată „viaţa mea. Am asistat la multe acte religioase, „dar nicĭ unul n'a făcut o impresiune atât de adâncă, „nicĭ unul n'a mişcat inima şi cugetele mele atât „de intensiv, ca ziua de astăzĭ. Cultul bisericeĭ gr. „or. române cu imnurile eĭ evlavioase, înnălţătoare „de spirit, cântate în o limbă înţeleasă şi de cel „din urmă din popor, străpune pe muritorĭu în alte „sfere maĭ înalte. Astăzĭ am înţeles, ce a îndemnat pe ruşĭ a primi religiunea creştină cu ritul „bisericeĭ orientale. Nu mi-a trecut din vedere, că „ostaşiĭ batalionuluĭ al IV. sub impresiunea nemă„estriteĭ şi de aceia înalţătoareĭ de inimĭ predicĭ şi „rugăciunĭ rostite de demnul nostru episcop au fost „început încă înaintea comandeĭ date sĕ-şĭ plece „capetele şi genunchiĭ. Am auzit vorbindu-se despre „puterea cuvêntuluĭ şi înriurinţa rugăciuneĭ asupra „spirituluĭ omenesc şi m'am îndoit. De astăzĭ încolo „nu mĕ voĭ maĭ îndoi. Mărturisesc sincer, că sĕrbă„toarea de astăzĭ a sternit în interiorul meu sen„timente religioase şi pioase, carĭ nu-le-am simţit, nu „le-am cunoscut nicĭ când maĭnainte; termin decĭ „urând sănătate, zile îndelungate şi fericite pentru

„demnul nostru episcop“. Rĕsunetele de „*hoch şi sĕ trăiască*“ erau sĕ nu sĕ maĭ sfîrşască.*)

În 10 Maĭu la 4 oare dimineaţa plecă batalionul al II-lea sub comanda maioruluĭ *George Iosiphovicĭ*, croat de naşcere, a unuĭ oficier inteligent, uman, just şi foarte popular în regiment.

În 11. ale aceiaşĭ lunĭ plecară statul major al regimentuluĭ cu colonelul *Eugen de Villecz* şi batalionul al III. sub comanda majoruluĭ *Petru Popovicĭ,* român, fiu a regimentuluĭ.

În ziua următoare (11 Maĭ) plecă şi batalionul al IV. sub comanda maioruluĭ *Anton de Kurelecz*, cu destinăţiunea ca garnisoana pentru fortăreaţa *Arad.*

Cele treĭ batalioane dintâĭu până în 28 Maĭ sĕ aflau în Mocrin, Kikinda şi Zsombolia. În 29 Maĭ plecă întregul regiment la Budapesta, dar aicĭ rĕmâne numaĭ statul major cu batalionul al II-lea, eară batalionul I. şi al III. plecară ca garnisoană pentru renumita cetate întărită de rangul prim *Komárom.*

Statul oficirilor regimentuluĭ cu împărţirea lor după mobilisare îl voĭ publica la finea acestuĭ tractat.

La acest loc observ, că în zilele prime ale luneĭ luĭ Maĭ sosiră în Caransebeş în 3 zile una

*) Din motive al patriotismuluĭ local — folosind un termin al Metropolituluĭ Andreĭ Baron de Şaguna — şi pentru istoria părţilor bănăţene ale patrieĭ noastre Ungaria aflu de lipsă a aminti aci, că episcopul Ioan Popasu a sânţit şi drapelele batalioanelor de miliţienĭ (honvezĭ) în Ciacova în primăvara, eară pe acela al batalionuluĭ din Orşova în toamna anuluĭ 1872 după ceremonialul bisericesc statorit şi practisat în Caransebeş în anul 1866. Despre acestea voĭ scrie cu altă ocasiune.

după alta 3 batalioane ale regimentuluĭ mărginaş numit *sĕrbesc bănăţean* Nr. 14 din *Biserica albă,* a căruia preponderantă jumătate era asemenea românĭ, sub comanda coloneluluĭ *König,* actualul inspector general al trupelor imp. şi reg. de infanterie. În Caransebeş a ţinut fiecare batalion ziua de rĕpaos.

Trupele din Transilvania comandate toate parte la expediţia din Italia, parte la nordul monarchieĭ în Boemia, în acest timp goleau aceasta ţară; eară regimentul mărginaş Nr. 14 mergea prin calea laterală prin *Haţeg*, *Orestie* etc. pentru de a forma garnisoana Transilvaneĭ. Statul major s'a aflat în *Sibiĭŭ* cu un batalion, eară celelalte părţĭ ale regimentuluĭ sĕ aflau împărţite în cetăţile *Braşov, Cluş, Alba-Iulia, Têrgul-Mureşuluĭ* şcl.

Numitul colonel *König,* intrebat telegrafice din Viena, în ce timp poate mobilisa şi pune în mişcare regimentul seu, carele de altmintrelea chiar atuncĭ sĕ afla concentrat în Biserica albă, rĕspunse, că în 48 de oare sperând, că astfel regimentul luĭ va forma avantgarda armateĭ noastre la nordul monarchieĭ contra prusienilor. Omul propune, dzeu însĕ dispune. Ministeriul de resbel din Viena îl trămite în Transilvanea via *Caransebeş Haţeg*. Astfel numitul regiment a format în anul 1866 singur garnisoana Transilvaneĭ până după încheerea păceĭ.

Episcopul invită în fiecare zi statul major şi oficiriĭ batalionuluĭ sosit la prânz şi fiindcă între oficirĭ erau mulţĭ sêrbĭ voioşĭ şi făloşĭ, la toastele

ţinute rĕsuna reşedinţa episcopească, (atuncĭ în casa d-luĭ neguţătorĭu Alexandru Stancovicĭu, pentru care plătea episcopul din propriul seu o chirie anuală de 900 fl. v. a.) de „*mnogaia leta*“ (întru mulţĭ anĭ) cântat de însuşĭ corpul oficirilor invitaţĭ.

Pentru istorie observ la acest loc, că după încheerea păceĭ colonelul *König*, fu denumit de referent în Ministeriul de resbel din Viena pentru secţiunea confiniuluĭ militarĭu şí chiar pecând ajunsese spre decidere finală şi petiţiunea episcopuluĭ Ioan Popasu — spre care scop el merse în persoană la Viena — pentruca sĕ-i-se dea de reşedinţă episcopească edificiul de brigadă din Caransebeş cu preţul eruat al aceluiaş de 16.000 fl. ce sĕ deobligase aĭ depune în 8 rate anuale de câte 2000 fl. Aceasta petiţiune, recomandată călduros de vicecolonelul de atuncĭ, apoĭ ultimul colonel al regimentuluĭ bănăţean român d-l *Ioan Stanoilovicĭ*, de present general în retragere în Biserica albă, obţinu aprobarea maĭ înaltă cu reservaţia, că la cas, *dacă episcopia nu ar maĭ avea trebuinţă de acest edificiu, sĕ aibă erarı́ul militarĭu dreptul de al rĕscumpăra* (Vorkaufsrecht). Resolvirea favorabilă neamănată a acesteĭ petiţiunĭ este opul referinteluĭ, coloneluluĭ *König*, carele încheiase amiciţie personală cu fericitul episcop cu ocasiunea susdescrisă. Batalionul al IV-lea al regimentuluĭ bănăţean numit sĕrbesc a fost staţionat în Timişoara.

Treĭ batalioane ale regimentuluĭ mărginaş bănăţean numit german din *Panciova*, a căruia o bună

terţialitate era asemenea românĭ, au fost în anul 1866 sub comanda Mareşaluluĭ-Archiduce Albrecht în Italia luptândusĕ cu bravură, eară batalionul al 4-lea a fost staţionat în Petrovaradin.

Archiepiscopul şi Metropolitul Şaguna călĕtorind în verile anilor 1866 şi 1867 la băile erculane a cercetat Caransebeşul, ce altcum îl cunoşcea bine decând fusese profesor de teologie în *Vêrşeţ*, ; călĕtoria primă a fost întreprins-o prin *Făget* şi *Logoj*, eară a doaua prin *Haţeg* şi valea *Bistreĭ*. Din causa catastrofeĭ dela Königgrätz, precum şi din alte motive maĭ mult de natură politică, cari nu pot fi supuse discusiuneĭ în acest tractat, de ambele orĭ Metropolitul a deprecat a priori orĭ şi ce întimpinare solemnă.

Dar după aceasta mică disgresiune sĕ ne întoarcem earăşi la regimentul nostru bănăţean român.

Am aminţit maĭ sus, că în 29 Maĭ regimentul nostru a plecat la Budapesta. Cu ocasiunea marşuluĭ regimentuluĭ din Pesta în Buda avu loc o scenă memorabilă. Musica regimentuluĭ cânta un marş popular român, ce-l executa cu toate ocasiunile în Caransebeş. Auzind publicul din Budapesta sunetele acestuĭ marş, ce are măre asemĕnare cu marşul numit al luĭ *Rákoczy*, — care însĕ era oprit ca revoluţionarĭu încă din anul 1849 — erupse în asurzitoare „*éljen*“ cu atât maĭ vêrtos, că îl esecuta chiar musica unuĭ regiment împ. reg. de grăniceri. Colonelul *Eugen de Villecz*, la ovaţiunile publiculuĭ, ce cugeta, că sĕ fac luĭ şi regimentuluĭ sĕu, salută

de pre cal cu sabia necontenit în dreapta şi stânga, ceia ce produce şi maĭ sgomotoase ovaţiuuĭ prin entusiastice strigărĭ de „*éljen*“ şi aierisarea pălăriilor. Ciortus, — aceasta este conumele tamboruluĭ regimental al musiceĭ militare — înalţă sus bastonul sĕu de comandant şi calcă înainte legănându-sĕ cu figura luĭ atletică în tact plin de mândrie naţională română. Dar amară descepţiune! Colonelul sosit sus în fortăreaţa *Buda*, fù momentan citat la raport înaintea generaluluĭ comandant şi tras la rĕspundere, cum îndrăznesce el sĕ permită musiceĭ regimentuluĭ luĭ esecutarea de *marşurĭ revoluţionare*. Colonelul încremenit din causa reprobăreĭ neaşteptate şi nemeritate sĕ scusă, că nu cunoaşce arta musiceĭ, dar atâta scie, că marşul aplaudat de public este un *marş vechĭu naţional românesc*, care de zecenii a fost executat pe teritoriul regimentuluĭ fără de a fi esceptionat din vre-o parte. Sĕ citează apoĭ şi magistrul capeleĭ *Mathek*, de sine sĕ înţelege boem de naţionalitate, şi şi aceasta întăresce — repeţind — scusa coloneluluĭ, că marşul executat ar fi un marş vechĭu românesc. Comandantele general dând din cap privi causa de scusată, dar opri executarea acestuĭ marş pretins de revoluţionarĭu. Maĭ târziu oprirea verbală s'a dat uităreĭ şi acel marş sĕ executa fără pedecă până la desfiinţarea regimentuluĭ.

În 13 Iuniu trec toate 3 batalioanele prin *Viena* la *Brün* în *Moravia*, apoĭ în 19 Iuniu către *Boemia* şi în 23 Iunie trece în revistă regimentul în *Böhmisch-*

Trübau înaintea comandantuluĭ armateĭ de nord, generaluluĭ de artilerie *Benedek.*

În 1 şi 2 Iulie stă regimentul întreg concentrat în împrejurimea satuluĭ *Sadova.*

În 3 Iulie dimineaţa la 6 oare sĕ ivesc aci anteposturile prusiene şi sĕ încinge o luptă crâncenă, care a durat până la 11 oare, stând astfel regimentul 5 oare necontenit în focul de pusciĭ şi tunurĭ susţinut fără întrerupere de prusienĭ. În aceasta luptă căzură morţĭ 3 feciorĭ, eară 9 vulneraţĭ asemenea fură răniţĭ locotenințiĭ *Novacovicĭ* şi *Cservenka,* eară calul majoruluĭ *George Josiphovicĭ* fù împuşcat sub el în momentul, când călărea spre a da noue ordinĭ. La 11 oare a. m. sosi dela comanda brigadeĭ mandatul, ca regimentul sĕ se retragă spre *Lipa* şi aicĭ se aşază el în posiţiune de reservă afară de divisiunea I-mă (2 companiĭ) comandate de căpitanul *Gunczy,* care în urma posiţiuneĭ nefavorabile a câmpuluĭ de luptă fusese despărţită de regiment şi dispăru pe un timp.

În posiţiunea de reservă dela *Lipa,* în care întreagă brigadă (2 regimente) era espusă gloanţelor artilerieĭ inimiculuĭ, fură greu vulneraţĭ căpitanul *Carol Schwab,* şi adjutantul de batalion *Mateĭ Hurduzeu,* al căruia cal spăriindu-sĕ fugisĕ. Căpitanul *Popescu,* şi locotenintele *Stan,* fură vulneraţĭ uşor, 8 feciorĭ morţĭ, 24 vulneraţĭ, eară 8 dispăruţĭ. Între 3 şi 4 oare sosì mandatul, că regimentul sĕ scoată cu asalt pe prusienĭ din păduricea dela *Lipa,* ce o ocupaseră

ceĭ din urmă, dar chiar în momentul, când ajunsese regimentul în aropierea pădureĭ în distanţa, cât bate glonţul de puşcă, sosí avisul pentru retragerea generală, deoarece prusienilor le succeseseră a înconjura posiţiunea principală a armateĭ noastre dela *Klum*. Regimentul se retrage în completă ordina în coloane de batalion, între care sĕ afla şi comandantul corpuluĭ Archiducele Ernest, — din a căruia suită 2 oficiri fură loviţi de scrapnele — cu brigada întreagă către gara dela **Königgrätz**. În retragere fură răniţĭ adjutantul de batalion *Petraşcu,* al căruia cal fù împuşcat sub el, şi locotenintele *George Millovsky*, 3 ficiorĭ rĕmaseră morţĭ, 17 răniţĭ şi 48 dispărură. Comandantele brigadeĭ *Prohaska* asemenea fu rănit şi comanda brigadeĭ o luă colonelul *Eugen de Villecz,* eară comanda asupra regimentuluĭ majorul *George Iosiphovicĭ.*

Retragerea s'a executat în completă ordine pănă la gara dela *Königgrätz*, aci întră repentin în şirurile infanterieĭ artileria şi cavaleria şi acest incident provoacă destrămarea *şirurilor*, care apoĭ înaintea cetăţiĭ întărite şi acum inundate *Königgrätz* aduse cu fine destrăbălare şi disolvare totală.

La trecerea peste fluviul *Elbe* majorul Popovicĭ cade de pe cal şi sĕ vatămă. Abea în *Neu-Königgrätz* sĕ putură reafla şi aduna părţĭ ale regimentuluĭ, unde sĕ întălniră majoriĭ *Basarabicĭ*, *Iosiphovicĭ,* căpitaniĭ *Popescu* şi *Ruzicicĭ*, locotenintele *Ilie Pepa*, colonelul acum comandate de brigadă *Villecz* cu adjutantul seu *Pavel Dimitrievicĭ,* la carĭ sĕ ali-

pise şi capitanul din statul major al corpuluĭ al 3. de armată *Teodor Sĕracin*, actualul general imp. şi reg. de brigadă în Cernăuţ. Cu părţile adunate sĕ continue marşul de retragere până la 11 $^{1}/_{2}$ oare noaptea către *Hohenmarkt* şi înaintea acestuĭ orăşĕl sĕ petrecu noaptea. În 4 Iulie des de dimineaţă sĕ continuă marşul către *Velin*, unde sosì şi divisiunea dispărută a căpitanuluĭ *Gunczy*, precum şi celelalte părţĭ rĕsnite, aşa încât regimentul era earăş complet. În 5 Iulie sĕ continuă retragerea către *Leitomischl*, apoĭ către *Olmütz* şi *Viena*.

Perderile totale ale regimentuluĭ în sângeroasa bătălie dela Königgrätz sûnt faţă cu alte regimente înjumătăţite şi carĭ au perdut pe maĭ toţĭ ofiiciriĭ lor, relativ puţine — putem zice — neînsemnate. Au căzut morţĭ 14, răniţĭ 50, dispăruţĭ 54 feciorĭ; eară dintre oficirĭ 3 greu şi 5 uşor răniţĭ, şi perderile acestea micĭ au a sĕ ascrie posiţiunelor binişor scutite dela *Sadova* şi *Lipa*; uniĭ dintre feciorii de rênd aĭ regimentuluĭ în simţul lor religios ascriau aceasta favorabilă împrejurare binecuvêntăreĭ şi rugăciuneĭ evlavioase a episcopuluĭ date lor resp. făcute şi auzite de Dumnezeu cu ocasiunea plecăreĭ lor de acasă.

Destrăbălarea liniilor înaintea cetăţiĭ întărite Königgrätz, puse sub inundaţiune în zioa critică a retragereĭ armateĭ, a fost causată prin năvalirea repentină în şirurile infanterieĭ a artilerieĭ şi a cavalerieĭ persecutate de prusienĭ. Cu toate acestea păr-

2*

ţile singulare ale regimentuluĭ, rupte în urma acesteĭ fatale împrejurărĭ dela corpul lor central, s'au întrunit pe diferite căĭ, luptându-se necontenit cu inimicul, ce le persecuta, — încă în noaptea aceleĭ zile, altele a doua zi după bătălie sub drapelele lor scăpând astfel de captivitatate. De aci sĕ esplică şi micul numĕr (54) al dispăruţilor din acest regiment. Firesce, că nu s'a putut evita, ca sĕ nu cadă în captivitatea prusienilor maĭ mulţĭ feciorĭ cu deosebire dintre ceĭ răniţĭ, cariĭ au fost duşĭ la *Breslau* şi *Berolin*, în carĭ oraşe, fiindcă dintre toate cele 14 regimente de frontieră ale Austrieĭ numaĭ regimentul bănăţean român în urma — cum sĕ zicea atuncĭ — a uneĭ esprese dorinţe a generaluluĭ comandant în Boemia *Benedek* a luat parte la resbelul din nordul monarchieĭ, acestĭ grănicerĭ ajunsĭ în captivitate cu tunica lor de postav negru, cu cioarecĭ strîmţĭ şi egalisarea albastră-cenuşie erau crezuţĭ de croaţĭ, de cariĭ germâniĭ aveau deosebit respect încă din resboaiele numite de 30 de anĭ şi de 7 anĭ. Eĭ erau espuşĭ vedereĭ publice şi priviţĭ de ceva cu totul apart.

Regimentul a stat în împrejurul *Vieneĭ*, unde sĕ completă cu atragerea altor feciorĭ de acasă în locul celor ce s'au nenorocit, până în 6 August, când plecă cătră frontierile Italieĭ la *Ponteba*, *Pontabel* şi împrejurimile acestor localităţĭ, apoĭ punêndu-se pace între puterile beligerante, regimentul plecă în garnisoana la *Villach*.

În 28 Septemvrie 1866 eşì ordinul pentru reîntorcere în patrie. În Caransebeş sosiră batalioanele I. II. şi III. în 6. 7. şi 8 Octomvrie întîmpinate cu entusiasm şi mare bucurie de consângenĭ şi locuitorĭ. Batalionul al 4-lea sosise încă maĭ nainte din Arad.

Cumcă regimentul, precum am arĕtat maĭ sus, s'a luptat vitejesce şi ş'a ţinut întact onorul drapelelor luĭ şi în aceasta expediţiune nefericită, comproabă maĭ pe sus de toate ordinul de zi al Archiduceluĭ comandant de corp *Ernest*. De o asemenea laudă şi recunoşcinţă s'au putut bucura puţine regimente în amintita expediţiune din nordul monarchieĭ. Acest ordin amuţesce acele gurĭ rele, carĭ şi cu aceasta ocasiune nu s'au sfiit a scornì câte toate despre purtarea regimentuluĭ la *Königgrätz*, — bag' samă pentrucă el esista maĭ numaĭ din românĭ.

Acest ordin ddto Klagenfurt 27 Semptemvrie 1869 Nrul 596 op. eată-l în textul original germân, apoĭ în traducere autentică în limba română:

K. k. F. M. L. Erzherzog Ernst.

An das k. k. Romanen-Banater 13-te Grenz-Regiment.

Das Regiment rückt auf Allerhöchsten Befehl in die Heimat ab.

Als der einzige, aber würdige Repräsentant der Grenzer stand das Regiment bei der Nordarmee unter Meinem Befehle.

Ich war Zeuge seiner musterhaften Haltung während der ganzen Zeit, die es im Verbande des 3. Armee-Corps war.

Indem dasselbe nun aus Meinem Commando scheidet, fühle ich Mich verpflichtet, seiner auch unter schwierigen Verhältnissen bewiesenen Disciplin, seiner Ausdauer auf oft beschwerlichen Märschen, seiner Bravour vor dem Feinde Meine volle Anerkennung im Namen des Allerhöchsten Dienstes auszusprechen.

Der muthvolle und zähe Widerstand des Regiments in *Sadowa* an dem schweren Tage von *Königgrätz*, sein musterhafter Rückzug nach *Lipa,* das standhafte Ausharren dasselbst auf offenem Felde im Kanonenfeuer des übermächtigen Feindes, sowie die geschlossene Haltung und Ordnung beim schwierigen Rückzuge nach der Schlacht werden auf immer ehrende Momente in der Geschichte des Regiments bilden.

Ich bin überzeugt, dass dasselbe auch fortan unter allen Verhältnissen den alten Geist der österreichischen Armee bewahren, dass es den Erfahrungen des letzten Feldzuges Rechnung tragen und mit den Anforderungen der Zeit Schritt halten wird, um auf den Ruf unseres Allerhöchsten Kriegsherrn mit Ruhe und Sicherheit allen künftigen Eventualitäten entgegentreten zu können.

Mein herzliches Lebewohl dem braven 13. Grenzregiment.

E. H. Ernst m. p. FML.

În traducere română:

Archiducele Ernest, locoteninte de mareșal campestru împ. reg.

Cătră Regimentul mărginaș bănățean român Nr. 13.

La ordinul preaînalt regimentul pleacă acasă.

Ca unicul dar demnul representant al grănicerilor regimentul a stat sub comanda Mea la armata de nord.

Am fost martor al ţinuteĭ luĭ exemplare în tot timpul, cât a stat el în cuprinsul corpuluĭ al treilea de armată.

Eşind acum de sub comanda Mea, mĕ simţ îndatorat aĭ esprima deplina Mea recunoscinţă și mulţămită în numele serviţiuluĭ preaînalt pentru disciplina comprobată și între împrejurărĭ grele, pentru stăruinţa sa în mersurĭ adeseorĭ forţate şi pentru bravura sa înaintea inimiculuĭ.

Resistinţa curajioasă și valoroasă a regimentuluĭ la *Sadova* în ziua cea grea dela *Königgrätz*, retragerea măiestră spre *Lipa*, perseverenţa bărbătească pe câmpul liber în focul tunurilor inimiculuĭ maĭ numĕros, precum și ţinuta cea închegată și ordinea la retragerea exemplară cea grea după bătălie, vor remânea pentru totdeauna momente pline de onor în istoria regimentuluĭ.

Sum convins, că regimentul și de acĭ încolo va păstra în orĭșice împrejurărĭ spiritul cel vechĭu al armateĭ austriace, că el va ţinea cont de esperinţele

expedițiuneĭ trecute și va propășì amĕsurat recerințelor timpuluĭ, ca astfel la chemarea preaînălțatuluĭ nostru Domn al oștireĭ sĕ poată privì cu liniște și siguranță în fața tuturor eventualităților viitoare.

Acum zic din inimă adio bravuluĭ regiment de grăniceri Nr. 13.

Archiducele Ernest m. p.
locoteninte de mareșal campestru.

Eară colonelul de mainainte al regimentuluĭ, generalul în retragere *Ioan Weymann* adresă comandantuluĭ de regiment *Ioan Stanoilovicĭ* — căcĭ colonelul *Eugen de Villecz* după bătălia dela Königgrätz în urma unor influințărĭ ale neamurilor soțieĭ și a unor cunoscuțĭ maĭ de aproape aĭ luĭ la cererea luĭ proprie sĕ pensionase — următoarea epistoală gratulătoare:

„Simț trebuința, de a da prin cuvinte spresiune sentimentuluĭ de bucurie și participare sinceră, ce domineazǎ interiorul meu, pentru lauda cea înaltă și lauriĭ plinĭ de onor, ce s'au câstigat de nou prin ținuta lor vitejească și perseverantă în luptele fatale din urmă braviĭ românĭ, cărora am aparținut timp de 18 anĭ și îmĭ țin de onor a fi fost șeful lor.

Eram plin de mândrie auzind lauda cea înaltă a Alteţeĭ Sale împeriale a Domnuluĭ Archiduce Ernest, ce o a esprimat public erĭ în fața numĕroșilor generalĭ înfățișațĭ la audiență cu privire la eminenta ținută a regimentuluĭ în sângeroasele lupte dela Königgrätz și pe mulțĭ dintre ceĭ presențĭ îĭ va fi făcut,

sĕ judece maĭ drept despre graniţă şi cu deosebire despre acest regiment, ceiace sĕ va efeptuì şi maĭ mult prin publicarea înaltuluĭ ordin de zi atât în foile militare cât şi în altele.

Ca aderinte credincios al bravilor românĭ iau parte cu eĭ şi din îndepărtare la toate evenimentele, ce îĭ ating şi te rog, scumpe amice! ca pe demnul următoriŭ în comanda acestuĭ brav regim nt, sĕ binevoescĭ a împărtĕşí tuturor românilor viteji sincerile mele gratulaţiunĭ şi deplina mea simpatie. Gratz în 29 Octomvrie 1866. Weymann m. p. General-Major.“

În fine observ, că în acest an (1866) în regiment erau decoraţĭ ostaşĭ: 5 cu medaila de aur, 26 cu medaila de argint clasa I si 22 clasa a II pentru bravură.

În decursul celor cincĭ lunĭ (8 Maĭu—8 Octomvrie), în carĭ au lipsit de acasă ceĭ maĭ puternicĭ lucrătorĭ, n'au suferit maĭ nicĭ o scădere nicĭ lucrul câmpuluĭ nicĭ economia de vite, carĭ au fost şi sûnt mijloacele principale de susţinere şi căstig ale populaţiuneĭ regimentuluĭ. În vara anuluĭ 1866 cu ocasiunea primeĭ încercărĭ a despărţireĭ românilor din comunele mestecate române-serbescĭ de ierarchia serbească şi încorporarea lor cu Metropolia română ortodocsă rĕsăriteană am călĕtorit maĭ în toate părţile fosteĭ fruntăriĭ militare bănăţene. Pretutindinea am aflat pe fĕmeile române lucrând în câmp în şirurĭ lungĭ ajutându-se în lipsa bărbaţilor unele pe altele

prin clacă. Ele cântând doine în cor sĕpau sau îngropau cucuruzul, planta de predilecţiune a românuluĭ; altele earăş coseau cu tocul la brêu ca ceĭ maĭ dibacĭ cosacĭ earba de pe livezĭ şi coline adunând nutreţul necesar vitelor pentru earnă. Tot pe aceste fĕmeĭ le vedeaĭ secerând grâul, legându-l în snopĭ şi cărându-l în clanĭ. Pe multe din ele le vedeaĭ purtând leagănul copiluluĭ sugĕtor în spate mergênd la lucrul câmpuluĭ, aşezând apoĭ pe sugĕtor în timpul munceĭ sub recoritoarele umbre ale vre-unuĭ arbore tufos. Stimă şi onor acestor fĕmeĭ sirguincioase şi neobosite, cărora li sĕ adscrie cu drept cuvênt partea leonină a conservăreĭ naţionalităţiĭ şi limbeĭ noastre!

Bătrîniĭ şi copiiĭ îngrijeau de vite acasă şi la stênĭ în munţiĭ carpatinĭ; eară ceialalţĭ bărbaţĭ maĭ valoroşĭ, rĕmaşĭ acasă, numiţĭ cu terminul ciudat: „*populaţĭ*“ aveau în acest timp sĕ provadă dealungul Dunareĭ şi în creştetul Carpaţilor *serviţiul de cordon;* eĭ împlineau maĭ departe serviţiul de *gendarmĭ* şi *finanţĭ* pe teritoriul regimentuluĭ, căcĭ fosta graniţă militară nu avea nicĭ gendarmĭ, nicĭ finanţĭ; în fine tot populaţiĭ aveau sĕ se deprindă de 2 orĭ pe sĕptĕmână în admanuarea armelor, căcĭ dintre eĭ sĕ suplineau golurile regimentuluĭ *campestru* şi eĭ aveau sĕ trămită schimbându-se din timp în timp gardistiĭ de lipsă la *companiile terestre* şi în centru la comanda regimentuluĭ *terestru* pentru paza magazinelor de augmentaţie şi a localelor de arest, a

închisorilor dela tribunalul regimental. Toate aceste serviţiĭ le împlineau aşa numiţiĭ populaţĭ, sub comanda oficirilor de administraţie şi acelor pensionaţĭ, chemaţĭ la servit anume pe acest timp, le împlineau zic cu *merindea şi îmbrăcămintea lor proprie*, căcĭ afară de armatură eĭ altceva nu căpătau.

Anul 1867.

În 8 Iunie a acestuĭ an s'a încoronat Majestatea Sa Domnitoriul nostru de Rege apostolic al Ungarieĭ cu pompa tradiţională în Budapesta. Din fosta fruntărie militară bănăţeană a luat parte activă în conductul încoronăreĭ numaĭ episcopul Caransebeşuluĭ Ioan Popasu. — Descrierea acestuĭ act a sĕ vedea în Nrul 20 din anul curent 1892 al Foaieĭ diecesane.

La un an după reîntorcerea sa din amintita espediţie şi anume în 27 Septemvrie nou 1867 regimentul sĕrbă cu mare pompă *jubileul seu în aducerea aminte a esistenţeĭ sale de 100 de anĭ*. La această sĕrbare jubilară au participat în persoană generaliĭ: comandantele corpuluĭ, cavaler de *Schmerling*, fratele renumituluĭ fost ministru Anton *cav. de Schmerling*, divisionariul *Baron Mertens*, şi generalul de brigada *de Abele*, deputaţiunĭ din alte regimente şi de sine sĕ înţelege maĭ toţĭ ofiicirii regimentuluĭ jubilant. S'a fost proiectat, ca serviţiul divin sĕ se ţină în câmp liber pe platoul numit „*la prăurie.*“ *) Dar fiindcă

*) Unde sĕ află turnul cu praf de puşcă şi locul de împuşcat la ţintă peste podul de fer în apropierea gareĭ.

în ziua iubilară timpul era nefavorabil, ceriul posomorît și înnorat, așa partea bisericească a acesteĭ sĕrbărĭ sĕ executà în ambele bisericĭ rom. catolică și ortodoxă orientală din loc. În cea din urmă pontifică episcopul diecesan *Ioan Popasu* cu numĕroasa asistință, ținênd după datina luĭ la finea servițiuluĭ dzeesc și predica festivă, în care facù istoricul regimentuluĭ dela înființarea luĭ până la săngeroasele lupte dela Königgrätz, enumĕrând toate expedițiile de resbel, la care a conlucrat regimentul și bravurile, cu care s'a distins totdeuna, și îmbărbătându-l a conserva eminentele sale virtuțĭ din generațiune în generațiune, împărtĕși binecuvêntarea archipăstorească atât celor din bisĕrică cât și ostașilor înșirațĭ afară din naintea bisericeĭ, zicênd de 3 orĭ tropariul: „*Mântuesce Doamne poporul teu etc.*“ Predica aceasta compusă cu deosebită îngrijire și de tot acomodată împrejurărilor de atuncĭ, spre care scop sĕ făcură cercetărĭ și în archiva regimentuluĭ prin locotenintele *Ilie Curescu*, atuncĭ profesor la școala regimentală din loc, episcopul de pie memorie în învălmășeală de atuncĭ o a fost rĕpus înainte de a sĕ putea da publicitățiĭ și ceĭ de pe lângă dînsul nu l'au maĭ putut îndupleca a o compune sau dicta de nou. După servițiul dzeesc urmară defilarea, banchet, bal, carĭ de sine sĕ înțelege, că nu lipsesc la asemenea ocasiunĭ.

În biserica noastră catedrală cu ocasiunea liturghieĭ avù loc un incident caracteristic. Coman-

dantul de corp, generalul de artilerie, cavalerul *de Schmerling,* fusese şi el greu vulnerat în expediţiile de resbel, la care participase. Fiind timpul schimbăcios şi ceriul înnorat, pe comandant îl cuprinse crâncenile dureri reumatice ale ranelor sale chiar în biserică, de aceea rugă confidenţial prin adjutantul seu pe episcop, sĕ binevoească a scurta serviţiul divin; episcopul promite, că îl va sĕvîrşi maĭ iute, dar al scurta nu-ĭ este cu putinţă pentru popor. Comandantele rĕmase astfel până la terminarea serviţiuluĭ divin în biserică. Purtarea aceasta a comandantelui de corp este probă viie, cum sciu bărbaţiĭ culţĭ şi luminaţĭ sĕ premeargă poporuluĭ cu bun esemplu. El maĭ bine a suferit şi maĭ departe în picioare crâncenile sale durerĭ şi nu a voit sĕ conturbe serviţiul divin prin repentina sa îndepărtare. O! cât de frumos, cât de bine ar fi, dacă ar urma acestuĭ esemplu şi alţĭ bărbaţĭ, cariĭ sĕ ţin de învĕţaţĭ şi sĕ gerează de conducĕtorĭ aĭ poporuluĭ! Bisericile noastre nu ar maĭ fi goale chiar şi în sĕrbătorile cele marĭ ale noastre.

Anul 1868.

Anul următoriu a adus graniţeĭ militare **reforme** afund tăietoare în organisaţiunea ei avitică. *Graniţa militară* s'a înfiinţat succesive. Scopul principal al eĭ a fost: de a pune în continuă stare de apărare resboinică fruntăriile imperiuluĭ contra turcilor, cariĭ până la finea seculuĭ trecut erau un

popor puternic și agresiv. Începutul l'a făcut însuș marele rege al Ungarieĭ Matia Corvinul în Croația în comitatele Licca și Corbavia.

În a doua linie misiunea graniței era de a forma un *cordon* la sud și ost de alungul fruntăriilor imperiuluĭ otoman în o lungime de preste 200 de milurĭ, începênd dela *marea adriatică* până sus la *Bistrița în Transilvania* la „triplex corfinium“ al Transilvanieĭ, Bucovineĭ și Moldoveĭ. În Transilvania granița militară a esistat până în anul 1850 din 2 regimente pedestre secuescĭ, din 2 regimente pedestre curate românescĭ, apoĭ din un regiment de husarĭ grănicerĭ mestecat, secuĭ și românĭ.

Cel maĭ greu servițĭu în timp de pace era acela a *cordonuluĭ*. Ziua și noaptea erau îndatorațĭ — schimbânduse din timp în timp — granicerii cu merindea și îmbrăcămintea lor proprie a sta santinele în creștetul carpaților spre a păzĭ, ca sĕ nu între din Orient boale epidemice în țara noastră și anume *ciuma*, *cholera asiatică* și *pesta bovina;* a bate înapoĭ bandele de lotrĭ, ce sĕ formau pe teritoriile imperiuluĭ turcesc și a priveghea, ca teritoriul imperiuluĭ nostru precum și supușiĭ luĭ sĕ nu fie atacațĭ de asemenea bandițĭ.

Pe lângă aceste doaue scopurĭ principale maĭ dispunea Monarchia noastră de o armată considerabilă, disciplinată, bine organisată si pururea credincioasă de 52.000 combatanțĭ, susținuțĭ în timp de pace cu neînsemnate spese și în timp de resbel tot-

deuna gata de a urma cu bucurie la moment chemărei augustuluĭ domnitor al oştirilor.

Un regiment de graniţă putea fi mobilisat în 48 de oare şi consta pe an numaĭ 140.000 fl. v. a. pecănd un regiment de linie consta cam 300.000 fl. pe an şi pănă sĕ completa îĭ erau de lipsă sĕptemânĭ întregĭ şi de multe orĭ el întra în acţiune fără de a fi avut numĕrul seu complet de combatanţĭ.

Pe un bărbat care are judecată matură, simţ de dreptate şi nu este preocupat, nu'l va maĭ prinde mirarea după cele ce le am espus maĭ sus pe scurt, dacă organisaţiunea graniţeĭ militare a avut în vedere dela înfiinţaréa eĭ numaĭ *conservarea* şi *formarea* uneĭ poporaţiunĭ, care sĕ scie şi sĕ poată admanua armele, sau cum sĕ esprimă foarte nemerit un autor germân: „desshalb wurden ursprüng-„lich alle Einrichtungen (der Grenze) hauptsächlich „auf die Erhaltung und Bildung waffenfähiger Mann-„schaft gelegt".

Domnia decĭ în fosta graniţă până la emanarea resoluţiuneĭ preaînalte din 10 Aprilie 1862 şi cu deosebire a aceleĭ din 16 Februarĭu 1868 un *straşnic absolutism*. Poporul, ale căruia înterese cu deosebit cele materiale erau apărate şi conservate cu consciinţă şi dragoste părintească, despre ce am putea aduce miĭ de exemple, nu avea *voĭnța sa proprie* ín afacerile luĭ politice adimistrative, chiar şi dreptul de a da petiţiunĭ era clausulat şi foarte

restrins. Toate aveau sĕ urmeze la o comandă maĭ înaltă.

Această organisaţiune apasá greu în maĭ multe direcţiunĭ poporul şi î-ĭ altera cele maĭ legitime aspiraţiunĭ şi interese vitale ale luĭ.

De aceia Maiestatea Sa a fost conces încă în anul 1862 maĭ multe înlesnirĭ şi ameliorărĭ pentru graniţa militară, care apoĭ prin resoluţiunea din 16 Februarĭu 1868 au fost lărgite încă prin următoarele dispoziţiunĭ:

a) Limba ţĕreĭ*) are sĕ se folosească şi *în scris* la toate pertractările judeţelor de pace şi la şedinţele de raporturĭ la toate compăniile teritoriale precum şi la toate magistratele comunităţilor militare, asemenea în toate afacerile curat comunale; maĭ departe vor avea a sĕ propune în această limbă în măsură maĭ mare de cât până acum *obiectele de învĕţămênt* la toate şcoalele capitale şi mezii ale graniţeĭ;

b) pedeapsa trupească a locuitorilor graniţeĭ, carĭ nu stau în servițiu militarĭu, are sĕ înceteze.**)

c) Sĕ concede dreptul de a apela contra sentinţelor judeţelor penale şi în casurĭ de delicte;

*) *Landessprache.* Die Landessprachen in der Militärgrenze ausser der deutschen sind die südslavische und die *romänische Sprache.* Diese beiden Sprachen werden in allen Grenz-Lehranstalten cultivirt, ja an den Volksschulen ist der ganze Unterricht in der betreffenden Sprache besorgt. — Grosses Gewicht auf die Erlernung der deutschen Sprache wird darum gelegt, denn nur dadurch können fähige einheimische Individuen herangebildet werden, um die Militär-Angelegenheiten selbst besorgen und sich durch eigenes Verdienst emporschwingen zu können. Vezĭ k. k. Militärgränze. Eine culturhistorische Skizze. Von L. M. Krainz, Wien. 1866.

**) În armată pedepsele trupescĭ s'au desfiinţat abea în a. 1870.

d) Cercetarea criminală cu sau fără deţinerea respectivuluĭ are loc numaĭ pe basa unuĭ decis judecătoresc;

e) Pot sĕ cumpere realităţĭ şi îndivizĭ, carĭ nu sûnt grănicerĭ, însĕ numaĭ pentru scopurĭ ale înlesnireĭ comunicaţiuneĭ, negoţuluĭ şi îndustrieĭ;

f) Afară de ofiţirĭ, preoţĭ, carĭ nu pot forma comuniunĭ casnice, apoĭ afară de alţĭ funcţionarĭ activĭ, fĕmeĭ şi persoane morale, carĭ nu pot sĕ-sĭ agonisească bunurĭ nemişcătoare, toţĭ ceilalţĭ locuitorĭ, carĭ sĕ supun datorinţelor grănicerescĭ pot sĕ-şĭ căstige fără restringere pămênturĭ — în Bănat până la 150 de jugere;

g.) în viitorĭu are sĕ înceteze împărţirea de până acum a sesiunilor, carĭ sûnt proprietatea comuniunelor casnice grănicerescĭ, în avere fundamentală şi remanenţială şi are a sĕ determina numaĭ minimul proprietăţiĭ nemişcătoare a fiecarea comuniunĭ;

h) Comunele pot dispune după voinţa lor asupra păşunelor comunale propriĭ ale lor;

i) Membriĭ comuniunilor pot întreprinde orĭ şi ce îndustrie în şi afară de graniţa militară fără ca sĕ-şĭ peardă drepturile lor la averea comuniuneĭ;

k) Pentru călĕtoriile oficiale sĕ statoresce retribuţiunea după numĕrul milelor şi al cailor;

l) Oraşele, în carĭ nu sunt comuniţăţiĭ militare (cum era oraşul Caransebeş) au sĕ fie organisate ca

comunitățile militare cu primarĭ și cu consilierĭ comunalĭ;

m) Încetează restringerile pentru israelițĭ, carĭ până ací nu puteau sĕ se așeze în graniță și nu puteau sĕ-șĭ agonisească avere înmobilă și eĭ israeliții sûnt declarațĭ de egal îndreptățițĭ cu ceilalțĭ locuitorĭ din fostul confiniu militarĭu.*)

Reformele acestea a adus viață noauă în fosta graniță. În Caransebeș sĕ edifică în acest an pentru scopurĭ militare de învĕțământ pomposul edificiu, în în care sĕ află așezate astăzĭ cancelăriile așa numiteĭ *comunitățĭ de avere.* Acest edificiu monumental zidit cu spesele comunelor regimentale și cu contribuirea erariuluĭ militarĭu era destinat pentru sucrescința de oficirii subalterni și avea sĕ înlocuească școala militară de maĭ nainte, care dĕduse armateĭ atâța oficerĭ bravĭ, consciĭ de chemarea lor, dintre cari uniĭ au înaintat pănă la gradul de generalĭ de divisiune. În această școală pelângă obiectele de învĕțământ ale uneĭ școale mezii militare sĕ propunea acum ca studiu obligat și limba română și în lipsa momentană de puterĭ didactice și scriitorĭul acestuĭ tractat s'a fost angajat un an a propune limba română și doctrina religiuneĭ ortodocse orientale fără nicĭ o retribuțiune.

Braviĭ Almăjenĭ, adecă ținutul Bozovicĭ, începură o acțiune pentru înființarea uneĭ școale meziĭ (reale)

*) La acest punct am aflat în ordinățiunea tipărită, ce o am folosit, observarea unuĭ grănicerĭu bătrîn făcută cu cerusă roșie: Das ist nicht gut, es wird keine guten Früchte bringen.

în mijlocul lor. Dar eĭ au întreprins această acţiune cu zel prea mare de o parte, de altă parte cu puţină dibăcie, pricepere şi neprecumpănire a împrejurăriilor. De aceia acţiunea lor a rĕmas fără doritul resultat şi în locul ei s'a înfiinţat după provincialisare o şcoală populală a statuluĭ cu limba de propunere magiară.

Nu pot reprima însĕ observarea, că reformele din cestiune n'au avut durată lungă. Ele au avut soartea rugăciuneĭ aceleia a preotuluĭ, carele la insistinţa păstoriţilor luĭ după un timp lung de secetă a rugat pe Dzeu pentru ploaie.

Preotul nu termină bine rugăciunea sa şi eată că începe ceriul a sĕ întunecă şi cade în stropĭ marĭ ploaia cerută dar cu ploaia şi grindină mare deasă. Betul preot scârbit de resultatul rugăciuneĭ sale rĕdică ochiĭ spre ceriu şi în ton melanconic escheamă: *Ne-aĭ dat, o Doamne! ploaie, dar nu este binecuvĕntare în ea!* Patru anĭ după întrarea în viaţă a acestor reforme, graniţa fú desfiinţată şi instituţiunile respective reformele acestea au devenit fără de obiect.

Tot la anul 1868 avem de a maĭ înregistra, că în acest an s'a convocat şi ţinut primul *Congres naţ. rom. bisericesc gr. or.* în Sibiiĭ pentru de a organisa în toate părţile eĭ constitutive Metropolia greco-orientală română din Transilvania şi Ungaria reactivată prin resoluţiunea preaînaltă din 24 Decembre 1864. La acest congres, condus de nemuritoriul archiepiscop şi metropolit *Andreĭ Baron de*

Şaguna, au luat parte şi românii din fruntăria militară bănăţeană de atuncĭ cu 10 representanţĭ laicĭ şi 3 din cler. *Statutul organic bisericesc* votat în acest congres obţinù preaînalta aprobare prin resoluţiunea altisimă din 28 Maĭu 1869 cu unele *modificaţiunĭ*, carĭ pentru confiniul militarĭu erau de însemnătate afund tăietoare şi paralisau atribute esenţialĭ ale autonomieĭ bisericescĭ. Ele susţineau îngerinţa de pănă acĭ a autorităţilor administrative militare asupra *chivernisireĭ şi manipulăreĭ averilor bisericescĭ parochiale,* ba ce este maĭ mult *şcoalele greco-orientale române* numite pănă acĭ *naţionale* în urma acestor modificaţiunĭ, prin carĭ s'a reservat autorităţilor administrative militare înfluinţa avută asupra acestor şcolĭ, au trebuit sĕ rĕmână şi maĭ departe sub jurisdicţiunea autorităţilor militare şi toate încercările de atuncĭ şi de maĭ târzĭu întreprinse din partea consistoriuluĭ, a sinoadelor eparchialĭ, a consistoriuluĭ metropolitan şi a congresuluĭ prin representaţiunĭ la locurile maĭ înalte, de a aduce în maĭ strênsă legătură şcoalele acestea cu biserica, au rĕmas fără resultat astfel, încât numaĭ şcoalele poporale gr. or. române din *Caransebeş* şi *Orşova* după multe şi grele stăruinţe, fiind sprijinit consistoriul în aceste comunităţĭ şi de popor, au putut fi declarate şi recunoscute de *confesionale.* Statutul organic bisericesc a fost întrodus în fostul confiniĭu militar bănăţean numaĭ după multe capacitărĭ. Poporul, sumuţat din unele părţĭ nu pot zice maliţioase, dar în tot casul scurt-

vĕzĕtoare, neorientate în cestiune și pripite în combinaţia lor, striga: *noĭ voim sĕ rĕmânem sub sabie, nu voim sĕ ne stăpânească popiĭ.*

Sumuţătoriĭ erau dintre inteligenţiĭ de atuncĭ aĭ graniţeĭ. Eĭ ceteau gazete germâne din Austria, în care stat chiar pe acest timp decurgea lupta contra înfluinţeĭ papale în stat (Culturkampf). Eĭ nu șciau sĕ facă deosebire între clerul catolic și cel apăsat gr. oriental.

Cine ar dorì sĕ se convingă maĭ deaproape despre toate aceste împrejurărĭ fatale, cetească statutul organic publicat pentru confiniul militar prin Ministeriul de atuncĭ imp. reg. de rĕsboĭ din Viena cu *codițele* luĭ adaose la *agendele* sinoadelor, comitetelor și epitropiilor parochiale, apoĭ poftească a resfoia actele consistoriale din aniĭ 1869 și 1870 referitoare la esecutarea dispoziţiunelor statutuluĭ organic în desamintitul confiniu și cu deosebire pe teritoriul regimentuluĭ român bănăţean.

Nu pot trece cu vederea, că tot în acest an 1868 s'a înfiinţat cu sediul în Caransebeș și *societatea agronomică* cu meniţiunea, de a iniţia la poporul nostru o economie rurală maĭ raţională. Ministeriul de resbel din Viena a sprijinit societatea, după constituirea și aprobarea statutelor eĭ, vênzêndu-ĭ în nemijlocita apropiere a Caransebeșuluĭ un complex de 80 jugere numit *„livadia împĕrătească“* cu un preţ bagatel de 1600 fl. ce sĕ deportà în rate erariuluĭ. Fericitul episcop diecesan I. Popasu a

contribuit din propriul seu 100 fiorinĭ v. a. acesteĭ societățĭ și a fost ales de *protector* al eĭ.

Această societate chiar și după învingerea greutăților începutuluĭ până în timpul din urmă maĭ că numaĭ a vegetat, pentrucă a fost puțin sprijinită de public apoĭ au și lipsit barbațiĭ, cariĭ ar fi avut voia și timpul liber de a sĕ ocupa cu înaintarea scopurilor societățiĭ. Ea esistă și astăzĭ, căcĭ sĕmênța căzută în pămênt roditor nu sĕ uscă, și a luat un avênt maĭ îmbucurătorĭu sub presidentul eĭ de acum *Ioan Topal,* căpitan ces. reg. pens. Sĕ sperăm, că cel puțin în viitorĭu nobilele intențiunĭ ale societățiĭ vor fi aprețiate de publicul din Caransebeș, precum merită ele.

Anul 1869.

În 26 Octomvrie 1869 Maiestasea Sa împĕratul și regele nostru în călĕtoria sa în Orient spre a înapoia o visită Sultanuluĭ în *Constantinopol,* spre a visita locurile sânte în *Ierusalim* și spre a vedea opera colosală, una dintre minunile secluluĭ nostru, *canalul Suez*, de nou săpat, ce desparte *Africa* de *Asia*, — atinse cu vaporul și orășelul *Orșova.*

Aicĭ pe podul improvisat pe Dunăre, decorat cu flamurĭ, covoară, verdeață și florĭ, au asteptat sosirea vaporuluĭ, cu care călĕtoria Maiestatea Sa, o deputațiune a episcopieĭ de nou înființate a Caransebeșuluĭ și alta a regimentuluĭ teritorial.

Deputațiunea episcopieĭ sub conducerea episcopuluĭ Ioan Popasu consta din protopresbiteriĭ, ale

cărora tracte sĕ întind pănă la Dunare, al Mehadieĭ *Dimitrie Iacobescu* şi al Sisericeĭ-albe *Iosif Popoviciu,* — al 3-lea protopresbiter al Pancioveĭ *Simeon Dimitrievicĭ* fiind în acest timp morbos nu s'a putut înfăţişa — în fine din parochul Orsovei *Michail Popovicĭ.*

Maiestatea Sa Domnitoriul, — în a căruia suită era şi contele *Beust,* cancelariul de atuncĭ al imperiuluĭ, apoĭ preşedintele consiliuluĭ reg. ung. de Ministrĭ contele *Iuliu Andrássy,* — în pitoresca uniformă a unuĭ general de cavalerie debarcând din vapor şi sosit pe podul împrovisat cu o faţă serină veselă stătú maĭ nainte în faţa deputaţiuneĭ dieceseĭ, care prin rostul episcopuluĭ conducător salută pe Maiestatea Sa acĭ la marginea mareluĭ Sĕu imperiu numele cleruluĭ şi poporuluĭ credincios al eparchieĭ gr. or. române a Caransebeşiuluĭ reactivate din graţia Maiestăţiĭ Sale şi împlorând binecuvêntarea cerească asupra călĕtorieĭ întreprinse, totdeodată Î-ĭ poftì fericită reîntoarcere la preaînalta familie şi în mijlocul credincioaselor popoară ale monarchieĭ.

Domnitoriul, carele la începutul agrăireĭ episcopuluĭ luă jos calpacul de pre cap, mulţumì în terminĭ cordialĭ episcopuluĭ şi deputaţiuneĭ pentru întîmpinare şi salutare şi după aceia agrăí pe episcop în parte în mod confidenţial: „Noĭ sûntem cunoscuţĭ vechĭ, „— mi-sĕ pare încă din anul 1849. — Î-ţĭ mulţămesc „încă odată, că te-aĭ ostenit dela Caransebeş până „aicĭ, dar în etatea, în care te aflí, nu este consult

„sĕ-ţĭ espunĭ sănătatea cu călĕtoriĭ în timpurĭ atât „de aspre; cruţă-te, căcĭ sum de mult convins „despre lealitatea Preasânţieĭ Tale.

Spre înţelegerea acestor graţioase cuvinte ale Domnitoriuluĭ aflu de lipsă a observa, că episcopul Ioan Popasu dela 1849 încoace participase la toate deputaţiunile romanilor de pe acele timpurĭ trămisĕ la Domnitoriu şi că la întîmpinarea din *Orşova* pe podul de pe Dunăre bătea un vênt rece pătrunzĕtor cu fulgĭ marĭ rarĭ de neauă, eară episcopul era îmbrăcat în reverendele sale uşoare de mătasĕ roşie-purpurie.

Episcopul presentă mica sa suita caşi un ostaş vechiu păşind la fiecare persoană, ce avea de a o presenta, 3 paşĭ înainte cu ochiĭ aţintiţĭ totdeauna în faţa Domnitoriuluĭ. Maiestatea Sa conversă pe scurt cu ambiĭ protopresbiterĭ, apoĭ cu parochul Orşoveĭ, punênd fiecăruia întrebărĭ referitoare la întinderea tractuluĭ şi la numĕrul credincioşilor. Protopresbiterul Mehadieĭ *Dimitrie Iacobescu,* conscienţios cum era, în rĕspunsul dat greşise unimile din numĕrul credincioşilor tractuluĭ sĕu şi sĕ corese. Domnitoriul însĕ î-ĭ rĕspunsĕ surizênd: *„Auf die Einheiten kommt es ja nicht an“* (Unităţile nu otăresc.) După acestea Domnitoriul salutând milităresce, trece la deputaţiunea regimentuluĭ postată în lungul poduluĭ d'a dreapta.

Deputaţiunea aceasta consta sub conducerea coloneluluĭ *Ioan Stanoilovicĭ* din locotenintele de colonel *Marcu Rotarĭu,* totodată comandantul băilor

erculane, din comandantul cordoanelor dela graniță majorul *Vincențiu Basarabicĭ* cu adjutanțiĭ lor, apoĭ din oficiriĭ companieĭ teritoriale din *Orşova*, cu căpitanul *Mrzicĭ* în frunte, toţĭ în mare ţinută. Pe comandantul băilor erculane îl întrebă Domnitoriul, cât de mare a fost numĕrul cercetătorilor băilor în sesonul vereĭ abia trecute. Vicecolonelul *Rotarĭu*, un oficir tare blând şi cu o inimă bună, nu putu sĕ rĕspundă iute, pentrucă simţul sĕu de adêncă reverinţă şi supunere în acest moment solemn al înfăţişereĭ sale înaintea augustuluĭ sĕu suveran îĭ încleştase graiul, dar î-ĭ sărí momentan într'ajutorĭu colonelul *Stanoilovicĭ,* dând rĕspuns precis la întrebarea Domnitoriuluĭ.

Terminându-sĕ presentările Domnitoriul salută de nou deputaţiunile, apoĭ sĕ suí earăşĭ între entusiastice strigărĭ ale celor presenţĭ de „*Sĕ trăească*“ şi „Hoch“ pe vapor, carele î-şĭ îndreptă cursul seu pe Dunăre în jos pe lângă citadela aproape ruinată turcească *Ada-Caleh;* garnisoana turcească de atuncĭ de pe această insulă din mijlocul Dunăreĭ întîmpină în bubuitul tuturor tunurilor eĭ pe Împĕratul-Rege.

Majestatea Sa ajuns la *Verciorova*, la fruntăria Românieĭ, fu salutat în numele Domnitoriuluĭ Românieĭ prin Ministrul *Michail Cogălniceanu* în bubuitul uneĭ bateriĭ de tunurĭ comandate anume spre acest scop la acest punct.

Majestatea Sa până s'a schimbat vapoarele — căcĭ de aicĭ încolo se încep *cataractele* de pe Dunăre — eşind pe ţĕrmuriĭ Românieĭ a trecut în

revistă cele 2 companiĭ de dorobanţĭ şi eşcadronul de călăraşĭ concentraţĭ spre a da onorurile cuvenite suveranuluĭ Austro-Ungarieĭ, carele nu vĕzuse până acum armată teritorială română în costumul eĭ de atuncĭ la aparinţă nătăvălos cu şumane ţĕrĕnescĭ, opincĭ, cioarecĭ de pănură albă şi căciulĭ marĭ de pele neagră de miel în cap.

Această mică trupă execută înainte Suveranuluĭ Austro-Ungarieĭ cele maĭ grele mişcărĭ ca un corp de balet şi evoluţiunile eĭ corecte şi sprintene îl puse în uimire, de aceia împĕratul s'a susţinut la această mică trupă lăudându-o maĭ mult timp, decât era luat în program pentru susţînerea la *Verciorova* pe pământul Românieĭ.

Reîntoarcerea Maiestăţiĭ Sale din aceasta călĕtorie orientală a urmat prin *Marea mediterană* prin Triest la Viena.

Anul 1870.

În acest an s'a efeptuit unul dintre cele maĭ însemnate evenimente ale vieţeĭ noastre bisericescĭ naţionale din aceste părţĭ ale patrieĭ noastre, deoare-ce la dumineca Tomeĭ în 1. Maĭ n. 1870 s'a ţinut *primul sinod* al eparchieĭ Caransebeşuluĭ, prin care s'a reorganisat această eparchie pe basa *statutuluĭ org. bisericesc.* La acest sinod au fost aleşĭ de deputaţĭ, preoţĭ şi mirenĭ, lamura inteliginţieĭ române gr. or. de atuncĭ a dieceseĭ.

Episcopul a deschis acel sinod prin următoarea cuvêntare clasică în feliul eĭ:

Venerabile sinod eparchial, stimaților domnĭ deputațĭ!

„Aceasta este ziua, carea a făcut-o Domnul, sĕ ne bucurăm şi sĕ ne veselim într'ênsa.“

Cu aceste cuvinte întîmpină sânta biserică pre credincioşiĭ sĕĭ la ziua cea mare a învieriĭ, ce am serbat noĭ în sĕptĕmâna trecută. Tot cu aceste cuvinte vĕ salut şi eu pre D-voastră stimaţilor dd. deputaţĭ aĭ venerabileluĭ sinod, pentru-că dacă vom arunca o privire în trecut şi vom gândí cum această episcopie drept maritoare română a Caransebeşuluĭ, veche de seculĭ, fú smulsă din braţele dulceĭ sale mame, Mitropolieĭ ortodocse române de Alba-Iulia în Transilvania, şi încontra apriatuluĭ înţeles al ss. canoane bisericescĭ, fu încorporată ca sĕ nu zic aservită la o altă Mitropolie deşí de aceiaşĭ dogmă, dar de alt neam; dacă cugetăm maĭ departe, cum fú episcopia aceasta despoiată de toată averea eĭ mişcătoare şi nemişcătoare, cum îmbla clerul şi poporul eĭ român deprimat, părăsit şi înapoiat în propria sa moştenire; cum ajunse ea, după strămutarea reşedinţeĭ din Caransebeş la Vêrşeţ înainte de 80 de anĭ, de î-şĭ perdu chiar şi numele, numindu-sĕ de atuncĭ încoace episcopía Vêrşeţuluĭ; apoĭ dacă gândim de altă parte, cum desamintita episcopie fú din marea bunătate a Dzeuluĭ părinţilor noştri la neobosita întrepunere a marilor bărbaţĭ providenţialĭ aĭ bisericeĭ şi naţiuneĭ noastre, fú restituita la anul 1864, prin graţia Majestăţiĭ Sale, adoratuluĭ nostru împărat şi rege Francisc Josif I. eară la

anul 1868 fú garantată esistinţa eĭ prin înaltul corp legislativ a-l ţereĭ, petrecându-se în condica legilor patrieĭ, dacă ne gândim zic, cum episcopia noastră a Caransebeşuluĭ perdută fiind, s'a aflat, moartă fiind a înviat, care dintre D-voastre şi întregul cler şi popor diecesan nu-şĭ va simţí astazĭ inima mişcată de bucurie şi de veselie? Şi această bucurie va creşce şi maĭ mult, dacă vom lua în socotinţă, că astăzĭ episcopia noastră se înfăcişează înfrumseţată în vesmêntul, ce i l-a ţesut însişĭ ss. apostolĭ şi ss. părinţĭ aĭ bisericei noastre ortodocse primitive, înfrumseţată zic în vestmêntul sinodalităţiĭ, astăzĭ representanţiĭ cleruluĭ şi aĭ poporuluĭ din această eparchie sĕ vĕd adunaţĭ în această cadetrală a iubituluĭ nostru oraş Caransebeş, locul cel istoric al reşedinţeĭ episcopescĭ, pentruca eĭ cu ajutoriul luĭ Dzeu sĕ se sfătuească, sĕ ia la pertactare şi sĕ decidă cât sĕ poate de curênd şi de bine toate ce sĕ ţin de organisarea eparchieĭ în afacerile eĭ, toate cele ce sûnt de lipsă pentru creşcerea, înaintarea şi înflorirea bisericeĭ şi a şcoaleĭ, toate ce privesc la îmbunătăţirea stăreĭ moralĭ, înţelesualĭ şi materialĭ a cleruluĭ şi poporuluĭ, pre care-l represintă.

Dar dacă ziua de astăzĭ este o zi de mare bucurie pentru D-voastră, stimaţilor domnĭ deputaţĭ şi pentru întregul cler şi popor diecesan, ea este nu maĭ puţin o zi de bucurie şi pentru mine archiereul acesteĭ episcopiĭ, pentru-că dacă gândesc la timpul cel greu, în care a căzut oficiul meu archi-

pastoresc, dacă îmĭ rechiem în memorie, cum sosind eu aicĭ în locul rĕşedinţeĭ afară de o casă numită reşedinţa vechie devenită ruină, afară de o moară decăzută şi aflătoare în proces cu arendaşul, ce o ţinea, şi afară de 21 jugere de pămênt părăginit — n'am găsit alta nimica, n'am avut nicĭ macar unde sĕ-mĭ plec capul; dacă îmĭ aduc aminte, cum am aflat în multe părţĭ ale episcopieĭ toate pline de ură şi de duşmănie, legăturile ascultăriĭ şi ale autorităţiĭ destrămate, ca sĕ nu zic disolvate; cum am găsit episcopia fără institut teologic, şcoalele în diecesă călcate la pămênt, ortodocsia sfăşiata, maĭ multe comune pornite pe calea de a-şĭ părăsí religiunea lor străbună, şi peste toate acestea, ca sĕ se umple măsura, cum am *dat peste neaşteptate pedecĭ şi lupte pe faţă şi pe ascuns*, *peste influinţe neamice*, ce sĕ întindeau şi sĕ întind încă şi azĭ în drumul orcăreĭ desvoltărĭ şi prosperărĭ ale acesteĭ episcopiĭ, dacă mĕ gândesc la toate acestea, cum nu mĕ voĭ bucura şi eu archiereul acesteĭ episcopiĭ din adûncul sufletuluĭ, vĕzênd pre representanţiĭ iubituluĭ meu cler şi popor bărbaţĭ eminenţĭ, luminaţĭ, devotaţĭ bisericeĭ adunându-sĕ împrejurul meu, ca sĕ mĕ ajute şi sĕ mĕ întărească, ca sĕ pună vigoroasele lor mânĭ lângă ale mele la cârmă, ca aşa naia bisericeĭ sĕ se poată străcura maĭ cu securitate printre stâncele cele multe şi periculoase şi sĕ ajungă cu norocire la limanul cel dorit. Într' adevĕr d. d. deputaţĭ, cu nespusă bucurie şi mângăere caut eu astăzĭ în faţa D-voastre

fiind că sum convins deplin, că D-voastre privițĭ lucrările sinoduluĭ eparchial ca o datorie sântă și neînconjuraveră cătră biserică și cătră așezemintele eĭ, ca o datorie ce avem de a o împlini toțĭ deputațiĭ mirenĭ și bisericescĭ, sinodul și consistoriul cu puterĭ împreunate, sciind că nimica nu folosesce bisericeĭ maĭ mult, decât *buna înțelegere*, că *concordia* este isvorul, din care fântânesce puterea cea minunată a bisericeĭ, că numaĭ dacă vom fi una în cugetările simțimintele și faptele noastre, vom putea trece peste legionul de greutațĭ, lupte și lipse, ce ni stau în cale la tot pașul, sciind, că antagonismul nu stă cu mânile în sîn, ci lucrează neobosit, și atuncĭ î-șĭ sporesce lucrul maĭ mult, când poate sĕmĕna zizăniĭ între noĭ. Așa este, presința D voastre îmĭ împle inima de bucurie, deoarece nu mĕ îndoesc, că D-voastre ca bărbațĭ cu cunoșciință dreaptă și pricere luminată, ca bărbațiĭ însuflețițĭ de voință și nisuință nobilă, înzestrațĭ cu esperință și înțelepciune, D-voastre în toate decisiunile și punerile la cale, ce le vețĭ afla de lipsă și de folos nu vețĭ perde nicĭ odată din vedere întrebarea: dacă ele sûnt realisabile? Nu mĕ îndoesc, că la lucrările, ce vĕ stau nainte, vețĭ pleca din punctul cel înalt bisericesc, vețĭ șcí, sĕ fițĭ dreptĭ cătră autonomia statorită a comunelor parochiale și protopresbiterale și vețĭ mulțămi trebuințele și cerințele drepte și ecuitabile a-le cleruluĭ și poporuluĭ, pe cât vĕ va sta în putință.

De aceia în prisosința acestor prețioase simțimente de bucurie și mângăere vin cu toată încrederea și cu deplină linisce sufletească a depune de astăzĭ în colo toată competința legislativă și administrativă a bisericeĭ din eparchia noastră împreună cu respunsabilitatea pentru soartea eĭ viitoare în mânile cele credincioase a-le D-voastre, a-le sinoduluĭ present si ale sinoadelor viitoare, care singure sûnt corpul representativ legal și canonic a-l întregeĭ noastre eparchiĭ, și prin urmare ele sûnt competente de a duce și conduce în înțelesul statutuluĭ nostru organic afacerile administrative economice bisericescĭ, școlarĭ și fundaționalĭ a-le dieceseĭ noastre.

Și așa încheĭu această salutare, ce a eșit din adûncul inimeĭ mele, îndreptând ferbințĭ rugăciunĭ către Preasântul Duh, isvorul lumineĭ celeĭ adevărate și al înțelepciuneĭ cele d-zeescĭ, sĕ verse lumina darurilor sale asupra minților noastre, ca sĕ vedem cele drepte, cele mântuitoare și cele bune, și ca lucrurile acestuĭ sinod și a-le tuturor sinoadelor viitoare sĕ se înceapă cu bine, sĕ meargă înainte cu norocire și sĕ se termine aducênd roduri îmbelșugate și ferbinte dorite spre maĭ mare laudă luĭ Dumnezeu și spre înflorirea bisericeĭ și a națiuneĭ noastre. — Amin. —

În această cuvêntare sĕ oglindesc nobilele și înaltele aspirățiunĭ ale fericituluĭ episcop față de diecesa concrezută archipăstorieĭ luĭ. El precum

comproabă acest cuvênt devenise *maĭ bănățean, decât toțĭ bănățeniĭ* și deșerte au fost și vor rĕmênea încercările, ce s'au făcut și sĕ maĭ fac spre a-ĭ înnegri memoria prin disputarea patriotismuluĭ luĭ local. Ținta luĭ principală era: sĕ devină orașul *Caransebeș,* dela care î-șĭ ia numirea episcopia, un *centru de cultură bisericească națională română* pentru Ungaria de sud numită în limba poporuluĭ *Bănatul timișan.* Spre a ajunge acest ideal al sĕu primul ierarch n'a cruțat nicĭ ostenele, nicĭ avere nicĭ luptele până chiar și cu aĭ sĕĭ. Faptele vorbesc și cuvinte pline de adevĕr profetice au fost acelea, cu care directorul preparandieĭ confesionale a dieceseĭ Stefan Velovan a salutat pe primul ierarch român al acesteĭ diecese cu ocasiunea aniversăreĭ preoțieĭ sale de 50 de anĭ, apostrofându-l: *că istoria cultureĭ noastre va găsí în viața fericituluĭ episcop esemplul credințeĭ neclătite în puterea de viață a poporuluĭ sĕu; ea va înfățișa posterităţiĭ epoca izbândelor prin suferință și va arĕta roadele zeluluĭ neînfrânt, care în dispreţul tuturor neajunsurilor a vărsat cu profusiune binefacerile sale asupra mult cercateĭ noastre bisericĭ și națiunĭ.*

Aniĭ 1871 și 1872.

Incă în anul 1868 prin legĭ votate de ambele parlamente ale Monarchieĭ austro-ungare și sancționate de Domnitorĭu s'a fost strămutat din fundament sistemul de pănă aci al întregireĭ armateĭ,

întroducându-se îndatorirea generală de a purta arme pentru fiecare cetăţean în un anumit stadiu al etăţiĭ luĭ.

Strămutarea acestuĭ sistem a dat granițeĭ militare lovitura de moarte, deoarece cu întroducerea acesteĭ noue organisăriĭ fiecare cetăţean devenise în un anumit stadiu al etăţiĭ luĭ apărătorĭu al patrieĭ aşa zicând un nou soĭu de grăniceri.

De aceia încă din anul 1868 sau fost început pregătirile de lipsă pentru de a se înlesni trecerea granițeĭ în administrațiunea *civilă* şi aceste măsurĭ pregătitoare sau terminat prin ordinăţiunea preînaltă regală din 8 Iunie 1871, prin care sau publicat *legile despre*

a) modificarea unor instiţiunĭ administrative;

b) organisarea comunelor cetăţănescĭ şĭ săteneşcĭ;

c) rescumpĕrarea drepturilor (servitutelor) de lemnărit, de păşiune, de folosirea ghindeĭ şi a giruluĭ precum şi a altor producte exerciate de granicerĭ în pădurile de stat ale granițeĭ;

d) regularea învĕţămêntuluĭ poporal, a relaţiunelor de drept ale învĕţătorilor şi a inspecţiuneĭ scolare.

Legile acestea s'au tradus şi în limba română şi sau tipărit în o broşură separată numită:

Colecţiunea legilor şi ordinaţiunilor pentru confiniul militarĭu. Buda. Tipografia de stat reg. ung. 1871.

După punerea în lucrare cam pripită a legilor amintite sĕ publică următoriul:

Manifest

cătră grănicerii nostri din regimentele de confiniu 12. 13. și 14. și din batalionul de Titel!

Reformele referitoare la provincialisarea teritoriuluĭ vostru demandate prin ordinaţiunea Noastră din 8 Iuniu 1871. sûnt deja efeptuite.

Ca sĕ vĕ punem pre aceiaşĭ treaptă cu ceialaltă populaţiune din regatul Nostru Ungaria şi în privinţa datorinţeĭ de apĕrare, demandăm, că cu 1-a Novembre a. c. pre teritoriul confiniuluĭ Nostru banaţean şi al batalionuluĭ titelian regulamentul pentru confiniul militarĭu imp. şi reg. sĕ se scoată din putere şi sĕ între în valoare articliĭ de lege XL. XLI. şi XLII. din anul 1868. despre puterea de apĕrare, despre miliţiile ţereĭ (Landwehr) și despre gloate (Landsturm).

Cu terminul amintit dară regimentul de confiniu 12 bănăţean nemţescu, regimentul de confiniu 13 bănăţean românesc, regimentul de confiniu 14 bănăţean sĕrbesc şi batalionul de Titel sĕ vor desfiinţa.

Impĕratul și Regele vostru vĕ mulţămesce pentru credinţa şi supunerea, ce aţĭ dovedit totdeauna cătră tron şi cătră patrie şi î-şĭ esprimă totodată convingerea sa, cumcă voĭ veţĭ păstra și între relaţiunile nouĕ tot aceiașĭ alipire cătră Noĭ şi cătră patria voastră.

Viena, în 9 Iuniu 1872.

Francisc Iosif m. p.

Totdeodată cu acest preaînalt manifest s'au publicat: *rescriptul regesc* (35 §§-i), prin care s'au luat disposițiunĭ specialĭ pentru provincialisare, maĭ departe *legea* (9 §§-i), prin care s'au dechiarat de incetate restringerile civilor de stat din monarchia austro-ungară în dreptul de a putea acvira bunurĭ nemișcătoare și s'au făcut maĭ multe înlesnirĭ membrilor de comuniunĭ grănicerescĭ și în fine ordinăciunea cesaro-regească (9 §§-i), prin care s'a regulat trecerea în regimentele de linie a ostașilor grănicerĭ, cariĭ încă nu-șĭ împliniseră servițiul militar de 10 anĭ.

Conform acestor disposițiunĭ s'a însărcinat cu esecutarea provincialisăreĭ un *comisariu ces. și reg.* subordinat deadreptul ministeriuluĭ ung. reg. și în acest post de mare însemnătate a fost denumit comandantul de atuncĭ de corp din Timișoara, generalul de artilerie *Baronul Scudier,* carele precipitând și el trecerea granițeĭ din administrațiunea militară în cea civilă, n'a secerat recunoșcința grănicerilor, fiindcă a desconsiderat multe interese vitale ale lor.

Teritoriul regimentuluĭ românesc bănățean s'a împărțit în patru cercurĭ administrative: în al *Caransebeșuluĭ*, al *Teregoveĭ*, al *Bozoviciuluĭ* și *Orșoveĭ veche,* la care s'a fost alăturat și comunele, ce au fost aparținut până aci la compania *Bersasca* din regimentul sěrbesc bănățean, și din întreg acest teritoriu s'a format maĭ tărziu Comitatul *Severinuluĭ* cu sediul în Caransebeș.

Caransebeşul a fost înălţat la rangul de oraş cu drepturile instituţiunelor cetăţilor libere regescĭ şi cu prerogativul, de a sĕ folosi de însigniile sale vechĭ, care datează încă din anul 1503, eară comanda de reservă şi de întregire cercuală a regimentuluĭ de infanterie Nr. 43 s'a transpus din *Vêrşeţ* la *Caransbeş*.

În înteresul consolidăreĭ comunelor foste grăniceresçĭ s'au predat în administraţiunea acestor comune veniturile proventelor confiniarĭ de până acum şi anume cele ale *cărciumărituluĭ, ale têrgurilor de ţeară şi de sĕptămână*, *apoĭ ale magazinelor de lemne* pelângă îndatorirea de a plăti la stat în tot anul un pauşal stabilit în suma, care corespunde jumĕtăţiĭ venituluĭ mijlocĭu de pe 10 anĭ al acestora. (§ 8 al legeĭ din 8 Iunie 1871).

Fondul de educaţiune şi cultură, apoĭ fondul de avere generală al graniţeĭ (laolaltă ceva peste un pătrarĭu de milion de fiorinĭ) sûnt a se împărţi (şi s'au şi împărţit iute şi de grabă) la comunele singaritice în proporţiunea numĕruluĭ sufletelor conscrise ca indigene cu restringerea, ca capitalul numaĭ cu aprobarea ministeriuluĭ reg. ung. sĕ se poată ataca. Cu venitele acestor fondurĭ comunele au sĕ dispună între marginile cercuĭuĭ lor de activitate *eschisiv spre scopurĭ de educaţiune umanitare şi economice*.(§ 6 al rescriptuluĭ reg. din 8 Iunie 1872).

Toţĭ locuitoriĭ depre teritoriul confiniuluĭ bana-·ic şi al batalionuluĭ titelian sĕ vor susţinea în de-

plinul şi nemărginitul drept de proprietate al tuturor pămênturilor şi realităţilor, carĭ eĭ le-au acvirat pre basa legilor sustătoare pentru graniţele militarĭ, şi carĭ sûnt înduse în cărţile funduale ca proprietate a lor.

Această regulă are valoare pentru posesiunea de pămênt şi de realităţĭ a persoanelor, fămilielor, comuniunilor de casă singuratice, precum şi a corporaţiunilor eclesiastice şi profane (mirene).

Drept aceia toate aceste categoriĭ au sĕ rĕmână în folosirea neconturbată a proprietăţiĭ lor de pămênt şi de realităţĭ, precum şi a altor drepturĭ referitoare la acestea (§. 19 al citatuluĭ rescript).

Pentru aceste posesiunĭ de pămênt şi de realităţĭ, precum şi pentru acvirările maĭ târzie în teritoriul confiniuluĭ militarĭu de acum nu sĕ va putea şi nu va fi ertat, a sĕ impune grănicerilor nicĭ odată şi sub nicĭ un pretest vreo rescumpĕrare de pămênt sau lucru respective desdăunare de orĭ-ce nume pentru robotă (Natural-Arbeitslast), cu care au fost însărcinate odinioară posesiunile lor. Asemenea rĕmân acelea scutite de orĭ-ce adausurĭ pentru fundul de desărcinare de pămênt unguresc (§. 20 al desc. resript).

Pănă la esecutarea *servituţilor silvanalĭ,* care sĕ va face pre basa legeĭ emanate în 8. Iuniu 1871 pentru confiniul militarĭu prin despărţirea şi predarea *jumĕtăţeĭ pădurilor de stat confiniarĭ în proprietatea celor* **îndreptăţiţĭ la servitute,** se va susţinea mĕsura presentă a drepturi-

lor de servitute silvanală şi sĕ asecurează celor îndreptăţiţĭ în deplină estindere. (§. 21 rescr. cit.).

Toate fondurile religionarĭ, şcolarĭ, fundaţionalĭ, eclesiastice, pentru spitale, case de sĕracĭ, ajutorare, înfrumseţare, de reuniunĭ şi fondurile comunale şi societarĭ sub orĭ-ce nume, carĭ le poşed comunele singuratice, sau în comun comunile cercurilor singuratice, maĭ departe toate celelalte averĭ comunalĭ sĕ asecură acelora pre lângă neconturbata administrare de sine a acestor fondurĭ însă cu susţienerea dreptuluĭ de suprainspecţiune şi controlare al statuluĭ pentru toate timpurile în înţelesul determinăţiunilor destinaţiuniĭ lor. (§. 23 rescriptul cit.).

Tuturor fămiliilor, carĭ poşed diplome nobilitare, prin urmare îşĭ pot arĕta starea nobilitară şi gradul nobilităţeĭ lor, li se recunosc şi asecură toate prerogativele, carĭ le au familiile nobilitare în regatul Ungaria. (§· 24 rescriptul citat).

Acestea sûnt pe scurt escontentările acordate foştilor grăničerĭ cu ocasiunea provincialisăriĭ.

Fiecare din aceste escontentărĭ şi favorurĭ au istoria lor lungă şi înstructivă cu deosebire aceia a *rĕscumpărăreĭ servitutelor silvanale,* carĭ precum sĕ zice ar representă 16 milioane de fiorinĭ. Dar încercând a scrie un comentarĭu asupra acestora, aş eşi din cadrul tractatuluĭ, ce mi l'am fost propus şi s'ar recere un studiu maĭ profund, la care de astă dată nu am nicĭ timp, nicĭ disposiţiunea spirituală cuvenită cu atât maĭ puţin sprijinul moral şi material

recerut. Cine va întreprinde această lucrare, care va vĕrsa multă lumină asupra istorieĭ fosteĭ granițe, va binemerita de posteritate.

Rĕmâne încă, ca conform promisiuneĭ date la cererea maĭ multora sĕ public *conspectul* oficirilor acelor batalioane ale regimentuluĭ rom. băn. mobilisat în anul 1866 pentru resboiul din nordul monarchieĭ în Boemia și al acelora, carĭ au comandat acest regiment în anul 1872 cu ocasiunea desființăreĭ luĭ.

Statul major al regimentuluĭ în Iulie 1866 a stat din:

Eugen de Villecz colonel, comandantul regimentuluĭ; Pavel Dimitrievicĭ primlocot. adjutantul reg.; Nestor Grozavescu primlocot. oficer de proviant al reg.; Iosif Zatloca primlocot. auditorul reg.

Batalionul I.

Vincenț Basarabicĭ, major comandant; Iosif Petrașcu locotenent, adjutant;

Francisc Gunczy, Carol Schager, Pavel Rotarĭu, Carl Schwab, Nestor Cena și Petru Andricĭ căpitanĭ;

Simeon Dragicescu, Elia Anculia, Nicolae Ciurea, Carol Betz, Nistor Chiticean, George Stan, primlocotenențĭ;

George Miculescu, Ioan Matievicĭ, George Milovschi, Ferdinand Strauss, Ilie Moaca, Iancu Pirtia, Ioan Sirbu, Leon Faltin și Dimitrie Cunicel locotenențĭ.

Batalionul II.

George Iosiphovicĭ, major comandant; Raimund Biegler locotenent, adjutant;

Georg Brinzeĭu, George Popescu, Gavriil Savicĭ, Petru Lupulovicĭ, Ilie Pepa şi Ioan Popovicĭ căpitanĭ;

Ioan Dragicĭ, Petru Ruja, Iuliu Vogel, Ioan Rezicĭ, Frideric Ungard, Iancu Băcilă primlocotenţĭ;

Stefan Brinzeĭu, Trăilă Stroiescu, Eugen Ianoş, George Vădrarĭu, Leopold Popovicĭ, Antonie Karl, Camillo Cservenka, Iosif Băcilă, Dimitrie Stepanescu şi Dionisĭu Cojocarĭu, locotenenţĭ.

Batalionul III.

Petru Popovicĭ major, comandant; Mateĭu Hurduzeu locotenent, adjutant;

Stefan Dancea, Francisc Seitler, Gustav Gardosch Ioan Marin şi Nicolae Ruzicicĭ căpitanĭ;

Ioan Petraşcu, Ioan Bistrian, Iosif Ionescu, Ilie Floca, Michail Kupussarovicĭ, Pavel Cătrinescu, primlocotenenţĭ;

Ioan Bădescu, Zacharia Popovicĭ, Nicolae Niagşu, George Brinzeĭu, Ianoş Motter, Leon Dragalina, Atanasie Ciacim, George Zepeniag, George Rotarĭu, Simeon Brinzeĭu, Carol Karrer, Iacob Udria locotenenţĭ.

Cu ocasiunea **desfiinţăreĭ regimentuluĭ** în 31 Octomvrie 1872 s'au trasferat:

Colonelul Ioan Stanoilovicĭ la regimentul Nr 8 croat de grăniccerĭ; locotenintele de colonel Anton

de Kurelecz la regimentul Nr. 23. de infanterie; majorul Iosif Seracin la reg. Nr. 8 croat de grăniceri atunci încă nedesfiinţat; majorul Constantin Barici la reg. Nr. 33 de infanterie.

Căpitanii:

Marcu Jivan la regimentul de infanterie Nr. 43 în Caransebeş, Karol Schager la reg. de inf. Nr. 2 Braşov, Nicolau Ruzicici la reg. de inf. Nr. 45 în Sanok în Galiţia, Gavriil Savici, la reg. de inf. Nr 51 în Oradia mare, George Popescu la reg de inf Nr. 33 în Arad, Ioan Radoşevici la reg. de inf. Nr. 51 în Cluş, Georg Brinzeiu la reg. de inf. Nr. 51 în Cluş, Teodor Sĕracin, la reg. de inf. Nr. 51 în Buda la statul major; Michail Kupussarovici la reg. de inf. Nr. 37 în Buda, Ilie Pepa la reg. de inf. Nr. 43 în Caransebeş, Carol Kiessler la miliţienii ung. în Segedin, Ioan Popovici la reg. de inf. Nr. 61 în Timişoara.

Primlocotenenţii:

Pavel Dimitrievici la reg. de inf. Nr. 79 în Trient în Tirolul de sud, Ianoş Motter, la reg. de inf. Nr. 64 in Arad., Stefan Brinzeiu, la miliţieni ung. în Timişoara, Ioan Petraşcu, la regimentul de inf. Nr. 64 în Orĕştie, Ioan Bistrian, la reg. de inf. Nr. 64 în Orĕştie, Nestor Grozavescu, la reg. de inf. Nr. 69 în Alba-regală., Iancu Bacilă, la reg. de inf. Nr. 6 în Pola, Ioan Matievici, la reg. de inf. Nr. 9 în Stry în Galiţia, Petru Ruja, la reg. de inf. Nr.

63 în Cluş, Iosif Ionescu, la reg. de inf. Nr. 51 în Oradia-mare, Georg Lalescu, la reg. de inf. Nr. 61 în Timişoara, Ioan Topal, la reg. de inf. Nr. 79 în Trient, Spiridon Bussu, la reg. de inf. Nr. 33în Arad, Carol Betz, la reg. de inf. Nr. 37 în Buda.

Locotenenţiĭ.

Trăilă Stroiescu, la reg. de inf. Nr. 43 în Caransebeş, Camillo Cservenka, la reg. de inf. Nr. 33 în Zagrabia, Atanasie Ciacim, la reg. de inf. Nr. 31 în Sibiiu, Dimitrie Stepanescu, la reg. de inf. Nr. 43 în Caransebeş, Ilie Curescu, la reg. de inf. Nr. 31 în Sibiĭu, Raimund Biegler, la reg. de inf. Nr. 31 în Sibiiu. Ceilalţĭ locotenenţĭ au fost transferaţĭ încă de maĭ nainte.

Epilog.

De încheiere simţ lipsa de a maĭ adăoga următoarele:

Fondurile proprii ale regimentuluĭ, ce sĕ administrau în centru şi erau aşa zicând proprietatea oficirilor precum acela al capeleĭ (musiceĭ) militare, al biblioteceĭ şi altele s'au împărţit între oficiriĭ, cariĭ s'au aflat în regiment la desfiinţarea luĭ, după proporţiunea timpuluĭ de servit şi după gradul militarĭu, deşí căpitanul dela administraţie zelosul filoromân *Hranilovicĭ*, de naţionalitate croat, a însistat cu bărbăţie în respectiva conferinţă a oficirilor, ca amintitele fondurĭ sĕ *nu* se împartă între eĭ, ci acelea sĕ se lase spre stipendiĭ şi alte scopurĭ culturale în folosul generaţiunelor viitoare ale populaţiuneĭ regimentuluĭ. Absoluta majoritate a oficirilor replicând, că au spese marĭ cu strămutarea la alte regimente, l'a supravotat şi aşa numaĭ cărţile copioaseĭ *bibliotecĭ* a regimentuluĭ a fost dăruite prin document fundaţional legal oraşuluĭ Caransebeş, carele earăş din partea sa a tândălit lucrul cu primirea în eschisiva proprietate a sa, şi aşa această bibliotecă se află astăzĭ în posesiunea aşa numiteĭ *comunităţĭ de avere,* care administrează munţiĭ şi pădurile, căzute grănicerilor cu ocasiunea segregăreĭ servitutelor.

Teritoriul regimentuluĭ român bănăţean cuprindea în sine $60^{6}/_{10}$ milurĭ pătrate cu munţĭ cu pădurĭ cu tot şi avea o populaţiune aproape de 95.000 locuitorĭ, ţinênduşĭ binişor balanţa ambele sexe, bărbaţiĭ şi fĕmeile.

Sediul celor 12 companiĭ teritoriale era în *Dalbuşeţ*, *Bozovicĭ*, *Prigor*, *Petnic*, *Meedia*, *Orşova-veche*, *Cornereva*, *Cornea*, *Teregova*, *Slatina*, *Caransebeş şi Ohaba-bistra*.

Asupra *caracteruluĭ* grănicerilor un scriitor german, carele s'a susţinut timp îndelungat în graniţă şi avusese ocasiune a cunoaşce aplecările şi virtuţile foştilor grănicerĭ, se esprimă astfel:

„Eminentele calităţĭ spirituale, cu care a înzestrat natura pe grăniceriul nostru, îl face, ca el sĕ-sĭ arete în multe casurĭ serioase şi momentuoase modul cugetăriĭ sale nefăţărite.

„El este dela natură deschis, în cele maĭ multe casurĭ sincer şi franc. Crescut de mic de ostaş şi cetăţean, el este în toate împrejurările credincios şi cu alipire către Domnitoriul sĕu, entusiasmându-sĕ încă din tinereţe pentru gloria militară şi onorul civic. De aceia grăniceriul ca ostaş este brav şi cutezătoriu. Resboaiele continue de maĭ nainte cu turciĭ i-au însuflat aceste virtuţĭ militare, care i-au trecut în sânge şi le-a moştenit fiul dela tată".

„În timpul de pace grăniceriul este lucrătoriu, sirguincios, mulţămit cu puţin si onorează pe maĭ mariĭ sĕĭ; el este maĭ departe ospital, ţine strîns

la datinile şi năravurile luĭ naţionale străbune şi este credincios religiuneĭ luĭ strămoşescĭ, fără de a fi intolerant; în fine el nu este neaplecat cultureĭ şi învĕţătureĭ“.

În legatură cu acest testimoniu frumos dat grănicerilor de un străin neparţial, fie-mĭ permis a descrie un episod caracteristic pentru modul cugetăreĭ şi pentru credinţa fostilor grănicerĭ.

În unul din resbelele, ce le-a purtat Austria cu Piemontesiĭ şi respective cu Italia, un despărţĕmênt maĭ mare al armateĭ austriace, vĕzêndu-se deodată în faţa unuĭ inimic cu mult maĭ mare la numĕr, s'a decis a se retrage. Spre acoperirea sau scutirea linieĭ de retragere fură comandate douĕ companiĭ de grănicerĭ cu apriatul mandat, ca ocupând un deal, ce sĕ afla lângă calea, pe care se retrageau austriaciĭ, sĕ caute prin manevre a împedeca pe inimic de a înainta în marşul sĕu.

Companiile de grănicerĭ satisfac mandatuluĭ, dar în suirea lor pe deal un sergent deja încăruntit în servit întreabă pe comandant: *Bine, d-le căpitan! nu ni sĕ dă tunurĭ?* Căpitanul cam oftând şi el — pentru ca sĕ nu-l descorajieze — îĭ respunse: *Ni sĕ vor da şi tunurĭ, dar poate maĭ têrziu.* Ajunşĭ în deal sergintele îngrijit întreabă de nou pe căpitan, cum de nu li-sĕ aduc tunurĭ într' ajutorĭu.? *Avem puţine tunurĭ, dragul meu! şi acelea au sĕ se păstreze pentru bătălia otărîtoare,* îĭ respunde acum căpitanul comandant. — Într' aceia sĕ începe lupta

între Piemontesĭ şi între grăniceriĭ destinaţĭ de a scuti linia de retragere. Grănicerii noştrĭ în şanţurile improvisate pe deal sĕ luptă ca leiĭ, dar n'au *tunurĭ,* — zisa sergintelui. — Eĭ sĕ vĕd deodată înconjuraţĭ de Italienĭ din toate părţile. Ce era de făcut? Comandantul ţinù un scurt consiliu de resbel cu oficiriĭ şi sergiņţiĭ luĭ, în care pentru evitarea vĕrsăreĭ de sânge maĭ departe fără nicĭ un scop — căcĭ scopul principal de a reţinea pe inimic în marşul sĕu era deja ajuns, ceiace sergintele nostru după decraraţiile căpitanuluĭ date despre tunurĭ nu înţelesese — sĕ deciseră cu toţĭ sĕ capituleze. Sĕ redică decĭ într'un baston o pânză albă. Împuşcăturile încetează din ambele părţĭ. Între ambiĭ comandanţĭ sĕ statoresc condiţiunile capitulaţiuneĭ.

Punctul 1. al capitulaţiuneĭ suna, ca dela comandant până la cel de pe urmă ostaş toţĭ sĕ predea armele, ceiace sĕ şi efeptuí. Venind rêndul şi la sergintele nostru sĕ-şĭ dea şi el sabia sa cu teaca de lemn învĕlită în piele neagră, aşa erau atuncĭ săbiile suboficirilor — căcĭ puşca luĭ se afla deja între piramidele celorlalte puşcĭ —, el luă sabia sa cu cureuă cu tot şi o predă nĕcăjit comisarilor însărcinaţĭ cu predarea şi primirea armelor suspinând şi lăcrămând cu cuvintele: *Asa îţĭ trebue, neamţule! ce te prinzĭ cu talianul, dacă n'aĭ tunurĭ.*

Bietul sergent sĕ nĕcăjia nu pentru că el şi ceialalţĭ cu dênsul cad în captivitate, ci pentrucă neamţul fusese atât de nesocotit, sĕ înceapă resboiul

neavênd destule tunurĭ şi de aceia neamţul acum trebue sĕ pată ruşine.

Acest singur episod justifică deplin descrierea autoruluĭ germân susatins despre caracterul şi credinţa grăniceriuluĭ.

Sĕ luăm şi noĭ o învĕţătură dela acest cărunt sergent şi când întreprindem ceva, sĕ căutăm maĭ nainte sĕ avem mijloacele şi forţele de lipsă pentru ajungerea scopuluĭ propus.

* * *

Am trăit peste un pătrarĭu de secul în mijlocul acestuĭ brav popor, demn de o soarte şi o conducere şi maĭ bună; am suferit împreună cu el căldura (zăduful) zileĭ şi receala nopţiĭ şi am crezut, că îĭ sûnt datorĭu a face pentru el, ceiace pot, a preda adecă posterităţiĭ fapte, virtuţĭ şi însuşirĭ de ale luĭ, carĭ le-am vĕzut în cea maĭ mare parte cu ochiĭ meĭ şi despre carĭ m'am convins eu singur. Timpul trece iute şi faptele măreţe, trecutul nostru glorios, sĕ dă uităreĭ, eară urmaşiĭ noştrĭ voind a sĕ înforma despre faptele străbunilor lor vor fi altcum earăşĭ constrinşĭ a recurge la izvoare cu apă turbure fie de ale noastre, fie străine.

Dacă am fost credincios şi sincer în cele descrise de mine, va judeca publicul cetitorĭu imparţial şi necondus de pizmă şi rĕutate, carĭ la noĭ înveninează de multe *orĭ* şi sîmburele sănătos. Judecata

aceasta va fi cu atât maĭ uşoară, cu cât sûnt încă mulţĭ în vieaţă, carĭ au cunoşcinţă nemijlocită despre faptele, lucrurile şi persoanele amintite.

Caransebeş 15. Noemvrie 1892.

Ioan Bartolomeiu.

30

32

→ PREȚUL 40 cr. ←